

ปลดล็อก “การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น”

พาครอบครัวก้าวข้ามความยากจนข้ามรุ่น

ความยากจนไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับรายได้ อาชีพ การศึกษา และความเป็นอยู่ของคนทั้งครอบครัว เพื่อสร้างโอกาสให้คนทุกช่วงวัยได้เรียนรู้ตามบริบทชีวิตจริง ทั้งการศึกษา การทำงาน การสร้างรายได้ และการดูแลครอบครัว โดยมีชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่ร่วมเป็นกำลังสำคัญ เพื่อให้การเรียนรู้ช่วยลดข้อจำกัดของครอบครัวและเพิ่มโอกาสให้คนรุ่นต่อไป

นายสรวิศ ไพบูลย์รัตนกร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
ภาคประชาสังคม (กสศ.) กล่าวตอนหนึ่งในการประชุม
แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายการส่งเสริมการ
เรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและ
ครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น

วันที่ 19 – 20 กันยายน 2569 ณ ห้องประชุมแคทลียา โรงแรมรามารการ์เด็นส์ กรุงเทพฯ ว่า ภารกิจสำคัญของ กสศ. คือ การทำงานกับครัวเรือนยากจน และขาดโอกาส โดยใช้ “การศึกษา และการเรียนรู้” เป็น “เครื่องมือ” ในการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยที่ผ่านมา กสศ. ให้ความสำคัญกับเด็กในระบบการศึกษา ทั้งการสนับสนุนทุนการศึกษาเพื่อให้เด็กสามารถเรียนต่อได้ แต่เมื่อมองปัญหาความยากจนในชีวิตจริงพบว่า เด็กไม่ได้อยู่เพียงลำพัง หากอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ มีภาระ และข้อจำกัดร่วมกัน เด็กบางคนต้องออกจากโรงเรียนเพื่อช่วยพ่อแม่ทำงาน ขณะที่คนวัยแรงงานจำนวนหนึ่งไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาและไม่สามารถกลับสู่การเรียนรู้รูปแบบเดิมได้ การสร้างโอกาสจึงไม่ควรมองเฉพาะการทำให้ เด็กคนหนึ่งได้เรียน

แต่ต้องมองว่าจะทำอะไรให้คนทั้งครอบครัวสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตไปพร้อมกันได้

ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้ “การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” มีความสำคัญมากขึ้น เพราะการเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนหรือช่วงวัยเรียน แต่ต้องสอดคล้องกับชีวิตจริงของแต่ละคน

กิจกรรมลงพื้นที่เรียนรู้ โครงการบริหารจัดการการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นการขับเคลื่อนกลไกส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นฐาน ในภาคเหนือ วันที่ 11-12 พฤษภาคม 2569 ณ อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพผู้ร่วมเรียนรู้ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอมืองปิงกาฬ จังหวัดปิงกาฬ

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ต้องสอดคล้องกับชีวิต

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนเวลาเรียนหรือสถานที่เรียน แต่หมายถึงการเปิดโอกาสให้คนสามารถเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทำงาน การดูแลครอบครัว และการดำเนินชีวิต วัยแรงงานอาจต้องการพัฒนาทักษะ เพื่อเพิ่มรายได้ พ่อแม่อาจต้องการเรียนรู้เรื่องการจัดการเงินหรือการดูแลลูก ขณะที่เด็กและเยาวชนบางคนอาจต้องการเส้นทางการเรียนรู้ที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป การเรียนรู้จึงสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในโรงเรียน ชุมชน บ้าน ที่ทำงาน หรือพื้นที่อื่น ๆ และเชื่อมโยงกับเรื่องที่เป็นต่อชีวิต เช่น ทักษะอาชีพ การสร้างรายได้ การจัดการรายรับ-รายจ่าย การดูแลลูก และการพัฒนาทักษะ

โดยหัวใจสำคัญคือ “การเรียนรู้ต้องช่วยให้คนแก้ปัญหาชีวิตได้จริง” ไม่ใช่กลายเป็นภาระอีกอย่างหนึ่งของคนที่กำลังเผชิญความยากจน เมื่อการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิต คนจึงสามารถเรียนรู้ไปพร้อมกับการทำงาน และการดูแลครอบครัวได้ พร้อมนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้สร้างโอกาสใหม่ให้กับตนเอง

“

เมื่อการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิต

คนจึงสามารถเรียนรู้ไปพร้อมกับการทำงาน
และการดูแลครอบครัวได้ พร้อมนำสิ่งที่ได้เรียนรู้
ไปใช้สร้างโอกาสใหม่ให้กับตนเอง

”

นายสรวิศ กล่าวต่อว่า ความยากจนสามารถส่งผลกระทบต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชน และอาจส่งต่อข้อจำกัดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง หากครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอ เด็กอาจต้องออกจากโรงเรียน ขณะที่ข้อจำกัดด้านการศึกษาของพ่อแม่ก็อาจส่งผลกระทบต่อโอกาสของลูก การทำงานกับครอบครัว จึงควรให้ความสำคัญกับ 4 เรื่องที่เชื่อมโยงกัน

หนึ่ง รายได้และอาชีพ ของครอบครัว การพัฒนาทักษะอาชีพและการเพิ่มรายได้ของวัยแรงงาน เกี่ยวข้องโดยตรงกับโอกาสทางการศึกษาของเด็ก เพราะเมื่อครอบครัวมีรายได้เพียงพอ เด็กก็มีโอกาสที่จะอยู่ในระบบการศึกษาและพัฒนาตนเองต่อไป

สอง การจัดการเงิน นอกจากการเพิ่มรายได้แล้ว ครอบครัวยังต้องมีความรู้ในการจัดการรายรับ-รายจ่ายและวางแผนการใช้เงิน เพื่อให้สามารถจัดการรายได้นำไปใช้ดูแลสมาชิกและสร้างความมั่นคงได้

สาม ความเข้าใจของพ่อแม่ต่อการเรียนรู้ของลูก พ่อแม่ควรเห็นว่าการศึกษาลูกไม่ได้มีเพียงเส้นทางเดียว เด็กแต่ละคนมีความสนใจความสามารถ และเงื่อนไขชีวิตต่างกัน การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจึงช่วยเปิดทางเลือกทั้งการเรียนต่อ การพัฒนาทักษะ และการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ

สี่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การสร้างโอกาสให้เด็กไม่ได้มีเพียงเรื่องราวได้ แต่รวมถึงการพูดคุย การรับฟัง และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่กับลูก เพราะครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการเติบโตและ การเรียนรู้ของเด็ก ทั้ง 4 เรื่องจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การช่วยเด็ก และเยาวชนให้มีโอกาสเรียนรู้จำเป็นต้องทำงานกับเงื่อนไขของครอบครัวควบคู่กัน

การทำงานกับครอบครัวที่มีปัญหาหลากหลายไม่สามารถใช้วิธีเดียวกันได้ทุกพื้นที่ ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญ เพราะคนทำงานในพื้นที่รู้จักผู้คน เข้าใจบริบท และสามารถเข้าถึงครอบครัวที่หน่วยงานภายนอกอาจเข้าถึงได้ยาก การทำงานในหลายพื้นที่ไม่ได้เริ่มจากสูตรสำเร็จ แต่เริ่มจากการเห็นชีวิตจริงของคน เห็นปัญหา และพยายามหาวิธีช่วยให้เหมาะกับแต่ละครอบครัว ประสบการณ์เหล่านี้จึงเป็นความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำ และควรถูกนำมาแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น “เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้” จึงไม่ได้มีไว้เพียงรายงานผล แต่เป็นพื้นที่สำหรับถอดบทเรียน แลกเปลี่ยนวิธีทำงาน และนำสิ่งที่แต่ละพื้นที่ค้นพบไปปรับใช้กับบริบทของตนเอง

การเรียนรู้วันนี้...เพื่อเพิ่มโอกาสให้คนรุ่นต่อไป

การสร้างโอกาสการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นไม่สามารถทำโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง เพราะแต่ละพื้นที่มีปัญหาและความต้องการแตกต่างกัน มหาวิทยาลัยมีความรู้และผู้เชี่ยวชาญ องค์กรชุมชนเข้าถึงผู้คนในชุมชนได้ดี ขณะที่องค์กรเอกชนมีประสบการณ์ทำงานกับกลุ่มคนที่มีความจำกัด ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชน และสามารถเชื่อมโยงทรัพยากรในพื้นที่ได้ การทำงานจึงเป็นการนำจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเชื่อมโยงกัน โดย กสศ. สามารถทำหน้าที่เป็น “ผู้เชื่อมคน เชื่อมความรู้ และเชื่อมภาคี” เปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน และช่วยนำบทเรียนจากพื้นที่ไปต่อยอด โดยพื้นที่ที่มีประสบการณ์สามารถช่วยเป็นที่เลี้ยงให้กับทีมรุ่นใหม่ เพื่อให้ความรู้และวิธีทำงานไม่หยุดอยู่กับคนหรือโครงการใดโครงการหนึ่ง เป้าหมายจึงค่อย ๆ เปลี่ยนจากการช่วยเหลือเป็นรายบุคคล ไปสู่การทำให้คนในพื้นที่สามารถดูแลกันและกันได้มากขึ้น

หากมองปัญหาความยากจนในระยะยาว การช่วยเด็กเพียงคนเดียวอาจไม่เพียงพอ หากเด็กยังกลับไปอยู่ในครอบครัวที่ขาดรายได้และมีข้อจำกัดในการพัฒนาชีวิต ในทางกลับกันหากผู้ใหญ่ในครอบครัวมีโอกาสพัฒนาทักษะ มีงาน มีรายได้ และสามารถจัดการชีวิตได้ดีขึ้น เด็กและเยาวชนก็จะมีโอกาสได้รับการศึกษาและการดูแลที่ดีขึ้น เมื่อเด็กและเยาวชนมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาทักษะต่อไป ก็มีโอกาสสร้างงานและรายได้ เมื่อเติบโตขึ้น จึงเกิดความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่นำไปสู่

กิจกรรมเรียนรู้การทำโคมวิสาขบูชาชุมชนสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

การมีรายได้และความมั่นคงของครอบครัว เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชน และนำไปสู่การพัฒนาทักษะและโอกาสของคนรุ่นต่อไป

“การลดความยากจนข้ามรุ่นจึงไม่ได้มีคำตอบอยู่ที่การช่วยเด็กและเยาวชนเพียงด้านเดียว แต่ต้องสร้างโอกาสให้คนในครอบครัวสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตไปพร้อมกัน”

ผลจากการทำงานในโครงการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น สะท้อนว่า การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาในวันนี้ จำเป็นต้องมองกว้างกว่าการพาคนเข้าสู่ระบบการศึกษาเพียงอย่างเดียว โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การทำให้คนทุกช่วงวัยมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามเงื่อนไขชีวิต

เพราะฉะนั้น “การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ไม่ใช่การสร้างระบบใหม่เพื่อให้คนต้องปรับตัวเข้าหา แต่คือการปรับโอกาสการเรียนรู้ให้เข้ากับบริบทชีวิตของผู้คน เมื่อคนสามารถเรียนรู้ไปพร้อมกับการทำงาน พ่อแม่สามารถพัฒนาตนเองไปพร้อมกับการดูแลลูก และชุมชนสามารถช่วยกันสร้างทางเลือกให้กับคนในพื้นที่ การเรียนรู้ก็จะกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครอบครัวมีโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การเรียนรู้ควร “แล้วแต่” คนและพื้นที่

ดร.สมคิด แก้วทิพย์ หัวหน้าโครงการส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น กล่าวว่า เป้าหมายสำคัญของการทำงานนี้ร่วมกันคือ ใช้การศึกษา

และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการช่วยให้คนหลุดพ้นจากความยากจนข้ามรุ่น หากคนไม่มีความรู้หรือโอกาสในการเรียนรู้ ก็เป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิต การเรียนรู้จึงต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของแต่ละคน

ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งคือ การศึกษาและการเรียนรู้นั้นแยกความรู้ออกเป็นสาขา ขณะที่ชีวิตจริงไม่ได้แบ่งออกเป็นวิชา การเรียนรู้จึงควรเชื่อมโยงกับชีวิต การทำมาหากิน และปัญหาที่แต่ละคนกำลังเผชิญ โดยเฉพาะคนที่มีข้อจำกัดด้านโอกาสทางการศึกษา แนวคิดหนึ่งที่กล่าวถึงคือ “การเรียนรู้สู่การทำมาหากิน โดยใช้พื้นที่/ชุมชนเป็นฐาน” เพราะการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว คนสามารถเรียนรู้จากการทำงาน จากประสบการณ์ และจากการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น การได้เรียนรู้ร่วมกันยังช่วยให้เห็นปัญหาและทางเลือกที่กว้างขึ้น และในปี 2569 โครงการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น จึงยกระดับการทำงานใช้ “การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” เป็นเครื่องมือ โดยมีแนวคิดว่าการเรียนรู้ควร “แล้วแต่” คนและพื้นที่ เพราะแต่ละคนอาจมีวิธีเรียนรู้และความต้องการแตกต่างกัน บางคนเรียนรู้จากการทำงาน บางคนเรียนรู้จากกิจกรรมในพื้นที่ หรือบางคนต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา

ตัวอย่างเช่น สกร. สามารถทำงานร่วมกับพื้นที่ในการพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ร่วมเรียนรู้ และเชื่อมต่อไปยังวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยได้ ซึ่งจะเป็นการต่อยอดจากการเรียนรู้ด้านอาชีพไปสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เส้นทางของการเรียนรู้จึงสามารถเชื่อมต่อกันได้ตั้งแต่การเรียนรู้ตามความสนใจและบริบทของชีวิต ไปสู่การเรียนรู้กับ สกร. และต่อยอดไปยังวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย โดยการมีความรู้สำหรับการดำรงชีวิตและการมีวุฒิการศึกษาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่แยกออกจากกัน หากมองในมุมนี้ “การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ต่อเนื่องไปพร้อมกับการใช้ชีวิตและการทำงาน และมีช่องทางที่จะกลับมาเรียนหรือต่อยอดการเรียนรู้ได้เมื่อพร้อม

ท้ายที่สุด การใช้ “การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” เป็นเครื่องมือในการลดความยากจนข้ามรุ่น ไม่ได้มุ่งให้เด็กและเยาวชน “ได้เรียน” แต่ต้องทำให้การเรียนรู้นำไปสู่ทักษะ รายได้ ทางเลือก และโอกาสในการสร้างชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับตนเองและคนรุ่นต่อไป

นายไชยชัย ลิมประดิษฐ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ
กสศ. กล่าวเสริมว่า ความรู้ทั้งความรู้ทางวิชาการและ
ความรู้จากประสบการณ์ โดยความรู้จากประสบการณ์
เป็นกระบวนการทางปัญญาที่ช่วยให้คนสามารถรับมือ
และจัดการกับชีวิตได้ ประสบการณ์ของคนทำงาน

ในแต่ละพื้นที่ จึงเปรียบเสมือน “คลังปัญญา” ที่ควรนำมาแลกเปลี่ยน
และผสมผสานกับความรู้ทางวิชาการ เพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม
กับบริบทและนำไปสู่การปฏิบัติจริง โดยหัวใจสำคัญคือ การใช้
“ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา” เพราะคนในพื้นที่รู้จักผู้คน ทรัพยากร
และปัญหาของตนเอง การเรียนรู้จึงสามารถเกิดจากการร่วมกัน
ทำความเข้าใจปัญหา กำหนดทางออก และลงมือแก้ไข โดยหน่วยงานภายนอก
ทำหน้าที่สนับสนุนและทำงานร่วมกับชุมชน มากกว่าการนำคำตอบ
จากภายนอกเข้าไปกำหนด ดังนั้น กิจกรรมในชุมชนจึงเป็นทั้งการลงมือทำ
และพื้นที่เรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการทอดผ้า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน
หรือการเลี้ยงผึ้ง นอกจากทักษะที่เกิดขึ้นโดยตรงแล้ว ยังทำให้เกิด
การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความร่วมมือ และการเรียนรู้ร่วมกัน

ศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร ประธาน
มูลนิธิ เอ.ที.ดี. เพื่อนผู้ยากไร้ และอนุกรรมการ
ขับเคลื่อนระบบการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นเพื่อ
ความเสมอภาคทางการศึกษา กล่าวว่า ในมิติของ
“กระบวนการ” โดยเฉพาะ “องค์ความรู้” ที่เกิดขึ้น
ระหว่างทางของการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ที่อาจจะเปลี่ยนแปลง
หรือเพิ่มขึ้น ทุนที่มีอยู่ซึ่งอาจขยายตัว รวมถึงปัญหา อุปสรรค และ
ความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ประเด็นสำคัญ

จึงอยู่ที่การเรียนรู้ว่า จะจัดการกับทุน ปัญหา อุปสรรค และความท้าทาย
ที่เกิดขึ้นระหว่างทางได้อย่างไร ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของการเรียนรู้
ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ไม่ได้กำหนดรูปแบบไว้ตายตัวตั้งแต่ต้น
ชุมชนในฐานะพื้นที่รองรับและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและครอบครัว
โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ครอบครัวเผชิญความท้าทายหลายด้าน ชุมชน
สามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเสริมความเข้มแข็งให้ครอบครัว หากทำเช่นนี้ได้
การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจึงจะเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงประสบการณ์
ความรู้ทางวิชาการ บริบทพื้นที่ และการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริง
รวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้คนและชุมชนสามารถปรับกระบวนการเรียนรู้
ไปตามสถานการณ์ และนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้จัดการกับชีวิตและปัญหา
ในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

นายภัทร คำพิทักษ์ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
ขับเคลื่อนระบบการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น
เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กล่าวเสริมว่า
ตลอด 7 ปีของการดำเนินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้
สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือน
ที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น พบว่า การเรียนรู้ไม่ได้จำกัด
อยู่เฉพาะในระบบการศึกษา แต่สามารถเกิดขึ้นจากประสบการณ์
ความรู้ และความต้องการของประชาชนเอง โดยประชาชนสามารถเรียนรู้
และนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปใช้กับชีวิตของตนเองได้ สิ่งสำคัญคือ การทำให้
ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจและเห็นคุณค่าของแนวคิด “การจัดการศึกษา
โดยประชาชนเพื่อประชาชน” อย่างชัดเจน และเรียนรู้ไปพร้อมกัน
เพื่อให้แนวคิดนี้ สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

กิจกรรมลงพื้นที่เรียนรู้ โครงการนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นการขับเคลื่อนกลไกส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นฐานในภาคเหนือ
วันที่ 11-12 พฤษภาคม 2569 ณ อำเภอสี จังหวัดลำพูน

“ห้องเรียน” ไม่จำเป็นต้องมีหน้าตาเหมือนกัน

หัวใจของการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น อาจไม่ได้อยู่ที่ “รูปแบบ” แต่อยู่ที่ความเข้าใจ “บุคคล”
 ...จะเป็นอย่างไร เมื่อ “ห้องเรียน” ไม่ได้หมายถึงห้องสี่เหลี่ยมที่มีโต๊ะ เก้าอี้ และกระดานอยู่หน้าห้อง
 ...จะเป็นอย่างไร หากการเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านผืนผ้ากอ ผ่านการดูแลผู้ป่วยติดเตียง ผ่านการทำเกษตรในชุมชน
 ผ่านศูนย์หัตถกรรม หรือแม้แต่เกิดขึ้นในบ้านของผู้เรียนเอง และจะเป็นอย่างไร หากเด็กและเยาวชนมีหลักสูตร
 ให้เลือกเรียนตามความสนใจรายบุคคล

คำถามเหล่านี้อาจเปลี่ยนภาพของ “การจัดการเรียนการสอนรูปแบบเดิม” ไปสู่ “การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” เพราะในชีวิตจริง เราไม่ได้เริ่มต้นจากจุดเดียวกัน จึงไม่จำเป็นต้องเดินบนเส้นทาง การเรียนรู้ที่เหมือนกัน

เรื่องราวจากเวทีเสวนา “สานพลังภาคีเครือข่ายการส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับคนทุกช่วงวัย” จะพาเราไปพบกับ 5 คนทำงานจากพื้นที่จริง ซึ่งมีบริบท แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยมีสิ่งที่น่าสนใจเป็นเบื้องหลังของการออกแบบ การเรียนรู้ เพราะทุกคนกำลังเดินทางด้วยหัวใจเดียวกัน นั่นคือทำให้ การเรียนรู้ตอบโจทย์ชีวิตของผู้คนในพื้นที่อย่างแท้จริง

กิจกรรมลงพื้นที่เรียนรู้ โครงการนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นการขับเคลื่อนกลไกส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นฐาน ในภาคเหนือ วันที่ 11-12 พฤษภาคม 2569 ณ อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพ วิสาหกิจชุมชนสินค้าแม่แตดน้อย จังหวัดเชียงใหม่

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับพื้นที่ในวาระการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นการขับเคลื่อนกลไกส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ในภาคใต้ วันที่ 25 - 26 เมษายน 2568 ณ จังหวัดสงขลา

เมื่อพื้นผ้ากอไม่ได้สร้างเพียงรายได้ แต่ช่วย “ชูใจ” คน

ที่บ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ “แม่หลวงเปิ้ล” หรือ นางอานันต์ศรี แก้วเลิศตระกูล วิสาหกิจชุมชนสินค้าแม่แตดน้อย เริ่มต้นทำงานจากความตั้งใจที่จะใช้ “ผ้าทอ” เป็นเครื่องมือสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน แต่เมื่อทำไป กลับค้นพบว่า สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นไม่ได้อยู่ที่รายได้ หากอยู่ที่ความสัมพันธ์ และสภาพจิตใจของผู้คนที่ค่อย ๆ ดีขึ้น

ผู้หญิงในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว ได้ยกกระดับ ทักษะการทอผ้า ปักผ้า และพูดคุยถึงเหตุผลที่เลือกสีหรือลวดลายต่าง ๆ ระหว่างกัน กระบวนการเล็ก ๆ เหล่านี้กลับกลายเป็นพื้นที่ให้แต่ละคน ได้สื่อสารความรู้สึกของตัวเอง “การอ่านใจด้วยลายผ้า” จึงเกิดขึ้น และ ผ้าทอที่ตั้งใจให้เป็นเครื่องมือสร้างอาชีพ กลับกลายเป็นเครื่องมือเยียวยา จิตใจที่หล่อเลี้ยงใจกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวให้ยืนหยัดได้ด้วยตัวเอง ทั้งยังช่วยลดอัตราการฆ่าตัวตายในพื้นที่ลง

บทเรียนจากแม่แตดน้อยชวนให้เราคิดว่า บางครั้ง **สิ่งที่ผู้เรียน ต้องการอาจไม่ใช่สิ่งที่เราคิดว่าเขาต้องการ** เราอาจตั้งต้นด้วยคำถามว่า “จะสร้างอาชีพให้เขาอย่างไร” แต่เมื่อได้เข้าไปสัมผัสกับเขาจริง ๆ อาจพบว่า คำถามที่สำคัญกว่าคือ “ตอนนี้เขาพร้อมจะเรียนรู้และสร้างอาชีพหรือไม่” ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจึงต้องยอมให้เป้าหมายเปลี่ยนได้ เมื่อชีวิตจริง กำลังบอกเราว่าอะไรสำคัญกว่า...

จาก ICU สู่ชุมชน เมื่อความรู้ต้องออกจากห้องวิชาการ

เรื่องราวของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย PhD, APN-NP มุสลิธิชุมชนสงขลา และ อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา พาเราไปพบอีกด้านหนึ่งของความยืดหยุ่น จากผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานกับผู้ป่วยวิกฤตใน ICU มองเห็นปัญหาว่า เมื่อผู้ป่วยกลับบ้าน หลายคนกลายเป็นผู้ป่วยติดเตียง และต้องการผู้ดูแล จึงเกิดการพัฒนานวัตกรรม “iMed Care” และ ต่อยอดสู่การพัฒนาอาชีพผู้ดูแลผู้ป่วยในชุมชน รวมถึงส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชน

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับการทำงานเท่านั้น หากเกิดขึ้นกับตัวของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ เอง จากคนที่คุ้นเคยกับการทำวิจัย และการวัดความสำเร็จผ่านผลงานวิชาการ ต้องก้าวออกมาเรียนรู้กับชุมชน และยอมรับว่าความรู้จากตำราไม่เพียงพอที่จะตอบทุกคำถามของชีวิตจริงได้ โดยเธอได้สลัดหัวโขนเดิม เปลี่ยนจากความเป็นอาจารย์ที่มีอำนาจมาเป็นการทำความเข้าใจผู้ร่วมเรียนรู้ก่อนเริ่มจัดกระบวนการเรียนรู้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ เปรียบกรอบบทฤษฎีที่เรียนมาว่า เป็นเพียง “เสาของบ้าน” ส่วนอิฐแต่ละก้อนต้องออกไปหาเพิ่มเติมจากโลกของความเป็นจริง ซึ่งเป็นบทเรียนสำคัญว่า การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ไม่ได้เรียกร้องให้เราทิ้งความรู้เดิม แต่เรียกร้องให้เรารู้จักเปิดพื้นที่ให้ความรู้ใหม่เข้ามาเติมเต็ม

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น วันที่ 19-20 กันยายน 2569 ณ ห้องประชุมเคหะสิริ โรงแรมมารีนสแคว์ กรุงเทพมหานคร

ลงพื้นที่เรียนรู้ โครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นการขับเคลื่อนใกล้ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ให้ชุมชนเป็นฐานในภาคเหนือ วันที่ 11-12 พฤษภาคม 2569 ณ อำเภอลี จังหวัดสุรินทร์

จุดประกายความหวังจากต้นทุนที่มี

อีกหนึ่งเรื่องราวจาก “ครูอ้อ” หรือ นางสาว อัมพร เลิศหัตถวิทย์ แห่งบ้านผาพนาม อำเภอลี จังหวัดลำพูน อาจเป็นแรงบันดาลใจให้กับใครหลายคนได้ว่า เมื่อเราไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตา นำทุนที่ตัวเองมีมาต่อยอด ก็อาจทำให้เรามองเห็นแสงสว่างได้

ครูอ้อเริ่มต้นจากการต้องดูแลครอบครัวและคนรอบตัวเพียงลำพัง ก่อนจะนำความรู้ด้านงานหัตถกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดจากแม่มาต่อยอดเป็นอาชีพ จากบ้านงานฝีมือเล็ก ๆ ค่อย ๆ เติบโตเป็นศูนย์เรียนรู้งานหัตถกรรมบ้านงานฝีมือบ้านผาพนาม ที่เปิดให้ผู้คนเข้ามาเรียนรู้และพัฒนาอาชีพได้

สิ่งที่น่าสนใจคือ ครูอ้อไม่ได้เริ่มต้นจากการคิดว่าจะสร้าง “ศูนย์เรียนรู้” แต่เริ่มจากการพยายามทำให้ชีวิตของตัวเองเดินต่อไปได้ เมื่อทำไปเรียนรู้ไป และมีคนเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน งานจึงค่อย ๆ เติบโตเป็นระบบ วันนี้ศูนย์เรียนรู้มีทั้งฐานการผลิตและหลักสูตรที่หลากหลาย นำไปสู่การเชื่อมโยงการทำงานกับภาคีเครือข่ายในชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นให้กับคนทุกช่วงวัยได้มีอาชีพ และรายได้ที่มั่นคง

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพเยาวชน เทศบาลตำบลหนองสนธิ จังหวัดสุรินทร์

การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ไม่ใช่ความหลากหลาย แต่คือการออกแบบระบบที่ยืดหยุ่นพอจะรองรับความแตกต่างของผู้คน

ในอดีต เทศบาลตำบลหนองสนธิ จังหวัดสุรินทร์ มีเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาจำนวนมาก ซึ่งหากมองลึกลงไปจะพบว่า ปัญหาไม่ได้เกิดจากตัวเด็ก แต่เป็นสถานการณ์ทับซ้อนจนทำให้เด็กรับมือไม่ไหว

สุดท้ายต้องจำใจออกจากระบบไป บ้างก็ต้องดูแลพ่อแม่ที่ป่วยติดเตียง บ้างก็ต้องออกไปรับจ้างทำงานเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว บ้างก็อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อ ครอบครัวแห่งกลาง ไม่มีใครคอยดูแลด้วยความเข้าใจ ทำให้หลุดไปอยู่ในวังวนของอบายมุข

แต่ “กลไกผู้ใหญ่ใจดีแต่ละคุ้มบ้าน” พร้อมด้วยการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นด้วย “ห้องเรียนชุมชน” ที่ใช้พื้นที่จริงเป็นแหล่งเรียนรู้ เชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคี ด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพเข้ามาจัดการเรียนรู้ภายใต้การทำงานของ นายสมเกียรติ สาระ

หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลหนองสนธิ และคณะทำงานช่วยดึงเยาวชนเหล่านี้ให้กลับเข้าสู่เส้นทางของการเรียนรู้อีกครั้ง และได้รับวุฒิการศึกษา ด้วยการเปลี่ยนคำถามจาก “จะพาเด็กกลับเข้าสู่ระบบอย่างไร” เป็นเริ่มจากการทำความเข้าใจว่า “เด็กแต่ละคนกำลังเผชิญปัญหาอะไร แล้วจะพาเขากลับไปสู่การเรียนรู้รูปแบบไหนที่ตอบโจทย์ตรงกับชีวิต”

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ไม่ใช่แค่ความหลากหลาย แต่คือการออกแบบระบบที่ยืดหยุ่นพอจะรองรับความแตกต่างของผู้คน และสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีทั้งภารกิจและข้อจำกัดด้านบุคลากร การดึง “ภาคี” เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน จึงไม่ได้เป็นเพียงตัวช่วย แต่คือ “กลไกสำคัญในการทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จริง”

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพเยาวชน ชมรมผู้ปกครองบุคคลออทิสติก จังหวัดจันทบุรี

หัวใจสำคัญของการเรียนรู้ ต้องเริ่มต้นที่ตัวผู้เรียน

ที่จันทบุรี “แม่ผึ้ง” หรือ นางชุลีวรรณ ประสาทพันธ์ ชมรมผู้ปกครองบุคคลออทิสติก จังหวัดจันทบุรี เริ่มต้นทำงานจากความเข้าใจว่า เด็กแต่ละคนมีศักยภาพ ต้นทุนชีวิต และความต้องการแตกต่างกัน เนื่องจากเธอมีลูกเป็นออทิสติก จึงมีความเข้าใจเด็กออทิสติกและข้อจำกัดของผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเป็นสำคัญ เธอได้เริ่มสร้างการเรียนรู้จากความเป็นแม่ที่ต้องการเห็นลูกสามารถยืนอยู่ได้ในสังคม ในวันที่ไม่มีเธอ ก่อนจะค่อย ๆ สังสมประสบการณ์ พัฒนาตัวเอง และก่อตั้งชมรมเพื่อพัฒนาเด็กพิเศษในชุมชน

โดยหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนรู้ แม่ผึ้งมองว่า ต้องเริ่มจาก “ตัวเด็ก” ใช้บริบทของเด็กเป็นตัวตั้ง ใช้ความสามารถ ศักยภาพ ต้นทุนที่มี แล้วนำมาออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสม ไม่ใช่เริ่มจากหลักสูตรแล้วพยายามพาเด็กทุกคนเดินตามเส้นทางที่ถูกกำหนดไว้

อะไรคือ “หัวใจ” ที่ทุกคนมีร่วมกัน

1. มอง “คน” ก่อนมอง “หลักสูตร” ก่อนคิดว่าจะสอนอะไร ต้องรู้ก่อนว่าคนที่อยู่ตรงหน้าคือใคร เขามีต้นทุนอะไร มีข้อจำกัดอะไร และกำลังต้องการอะไร

2. เริ่มจากชีวิตจริง แล้วจึงออกแบบการเรียนรู้ ชีวิตของผู้ร่วมเรียนรู้ไม่ควรถูกมองว่าเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ แต่เป็นบริบทที่เราต้องนำมาออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้อง

3. ยึดหยุ่นได้ทั้งวิธีการและผลลัพธ์ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยน วิธีการต้องเปลี่ยนได้ และเมื่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามที่คาดไว้ อาจตีบ้าง แยกบ้าง ก็ต้องกล้าที่จะยอมรับ แก้ไข และต่อยอด

4. เชื่อมคน เชื่อมความรู้ เชื่อมโอกาส ไม่มีใครทำงานเรื่องการเรียนรู้ได้ครบทุกมิติ การมีภาคีจึงไม่ใช่เพียงการขอความช่วยเหลือ แต่คือการสร้างหุ้นส่วนที่ต่างฝ่ายต่างนำต้นทุนของตัวเองมาเติมเต็มกัน

5. คนทำงานเองก็ต้องเป็นผู้เรียนรู้ การทำงานที่ยึดหยุ่นไม่ได้หมายถึงการให้ผู้เรียนปรับตัวฝ่ายเดียว แต่ผู้จัดการเรียนรู้ก็ต้องพร้อมปรับตัวเรียนรู้จากความผิดพลาด และยอมรับว่าความรู้ของเราอาจไม่ใช่คำตอบทั้งหมด

6. อย่าลืมเรื่อง “ใจ” เพราะก่อนจะพาคนไปถึงอาชีพ วุฒิการศึกษา หรือทักษะใหม่ บางครั้งสิ่งแรกที่ต้องทำคือ ทำให้เขารู้สึกว่า เขามีคุณค่า มีคนมองเห็น และยังมีโอกาสไปต่อ

ท้ายที่สุด สิ่งทั้ง 5 พื้นที่กำลังบอกเราอาจไม่ใช่ “วิธีการทำงานที่ดีที่สุด” แต่เป็นคำชวนให้เรากลับไปตั้งคำถามกับวิธีการทำงานของตัวเองว่า เราเริ่มต้นจากคน หรือเริ่มต้นจากโครงการ และเราออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับชีวิต หรือกำลังพยายามทำให้ชีวิตของคนเข้ากับหลักสูตร และที่สำคัญคือเราเปิดพื้นที่ให้ความจริงเปลี่ยนวิธีการทำงานของเรามากแค่ไหน

เพราะการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นอาจไม่ได้หมายถึงการมีรูปแบบที่แปลกใหม่ที่สุด หากคือการมีหัวใจที่ยืดหยุ่นพอจะรับฟัง ยืดหยุ่นพอจะปรับ และยืดหยุ่นพอจะเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และเติบโตได้ หากเราออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสมกับเขา

จากผืนผ้าทอของชุมชน นวัตกรรมของนักวิชาการ ผู้ใหญ่ใจดี แต่ละคุ้มบ้าน ศูนย์เรียนรู้ฐานฝีมือ ไปจนถึงพื้นที่เรียนรู้ของเด็กพิเศษ ทั้งหมดอาจดูแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่เมื่อมองให้ลึกลงไปจะพบว่า ห้องเรียนที่ดีที่สุด อาจไม่ใช่ห้องเรียนที่มีรูปแบบพร้อมที่สุด แต่อาจเป็นห้องเรียนที่มองเห็นผู้เรียนมากที่สุด และบางทีนี่อาจเป็น “หัวใจ” ของการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ที่คนทำงานทุกคนต้องตอบตัวเองให้ได้ว่า “สำหรับคนที่อยู่ตรงหน้าเรา วันนี้เขาต้องการการเรียนรู้แบบไหน เพื่อให้เขาสามารถเดินต่อไปได้อย่างแท้จริง”

“
การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นอาจไม่ได้หมายถึงการมีรูปแบบที่แปลกใหม่ที่สุด
หากคือ...การมีหัวใจที่ยืดหยุ่นพอจะรับฟัง ยืดหยุ่นพอจะปรับ
และยืดหยุ่นพอจะเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และเติบโตได้
”

ที่มา: เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2569 ณ ห้องประชุมแคทลียา โรงแรมรามารการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ

ร่วมสร้าง “นิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ด้วยพลังของคนในพื้นที่

การสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ไม่อาจเกิดขึ้นจากสถานศึกษาเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัย “นิเวศ” ที่เปิดโอกาสให้ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษา มหาวิทยาลัย ภาคประชาสังคม และหน่วยจัดการเรียนรู้ เข้ามาร่วมเป็นเจ้าของและออกแบบการเรียนรู้ไปด้วยกัน

ดังเช่น จังหวัดสุรินทร์ที่กำลังขยับขยายจากการทำงานแบบแยกส่วนไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูล ทุนชุมชน และกลไกของภาคีเครือข่ายจังหวัด เพื่อสร้างระบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นที่เชื่อมโยงทั้งวิชาการ วิชาชีพ และชีวิต และเปิดพื้นที่ให้คนทุกช่วงวัยสามารถเรียนรู้จากบริบทจริงของตนเอง

ขณะที่พื้นที่ภาคใต้มองว่า นิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจะเกิดขึ้นได้เมื่อระบบการเรียนรู้มองเห็นความแตกต่างของผู้ร่วมเรียนรู้อย่างแท้จริง การทำงานของทีมหนุนเสริมวิชาการภาคใต้จึงให้ความสำคัญกับการเข้าใจชีวิตรายบุคคล ผ่าน One Plan การลงพื้นที่ และการวิเคราะห์เงื่อนไขที่อยู่เบื้องหลังความเปราะบาง เพื่อนำไปสู่การออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความพร้อมของแต่ละคน ตั้งแต่การสร้างความพร้อมพัฒนาทักษะประกอบอาชีพ ไปจนถึงการรับรองสมรรถนะและคุณวุฒิวิชาชีพ โดยเชื่อมโยงคน ข้อมูล หน่วยจัดการเรียนรู้ และกลไกในพื้นที่ให้ทำงานเป็นระบบเดียวกัน

Learning by Doing เล่มนี้ชวนทุกคนร่วมเรียนรู้การทำงาน ของ 2 พื้นที่ซึ่งแม้จะมีบริบทแตกต่างกัน แต่ล้วนมีเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือ การสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เพื่อให้การเรียนรู้ปรับเข้าหาชีวิต โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพเยาวชน เทศบาลตำบลหนองสนธิ จังหวัดสุรินทร์

สุรินทร์ x กศศ. ขยับโมเดลบูรณาการงานเชิงพื้นที่ วางกลไก “ร่วมจัดการศึกษาโดยคนสุรินทร์ เพื่อคนสุรินทร์ ทุกช่วงวัย”

เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2569 ที่ผ่านมา มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินงาน และหุ้นส่วนการศึกษาทุกภาคส่วนในจังหวัดสุรินทร์ ร่วมประชุม กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการงานเชิงพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ ซึ่งการประชุมดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนงานภายใต้โครงการหนุนเสริม ติดตาม ประเมินผล และสังเคราะห์ถอดบทเรียนการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับ ประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็น ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น กศศ. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2569

“

**ในความเป็นจริงเราพบว่า ปลายทาง
ของกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้หรือกลุ่มเป้าหมาย
ที่ภาคี กศศ. เข้าไปทำงานด้วยนั้น
ต่างเป็นครอบครัวของกันและกันทั้งสิ้น
จากนี้หากเรามุ่งเป้าร่วมหนุนเสริมในลักษณะครอบครัว
ก็จะมีพลังสร้างความเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น**

”

โดยได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ 8 แห่ง ในจังหวัดสุรินทร์ ที่ร่วมขับเคลื่อนงานจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นระดับพื้นที่ ให้เข้าถึงผู้ร่วมเรียนรู้ที่เป็นประชากรวัยแรงงาน ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ต้องโทษ และกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ รวมถึงเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ภายใต้โครงการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรวัยแรงงานนอกระบบ และครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น โดย กศศ. อาทิ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่บ้านตาเพชร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ มูลนิธิขวัญชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองสิงห์ วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงไก่เนื้อลูกผสมไก่โคราชตำบลหนองสนธิ และสมาคม คนพิการแห่งประเทศไทย จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

พร้อมด้วยผู้แทนจากภาคีภาคส่วนสำคัญที่ร่วมขับเคลื่อนโครงการ จัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำจังหวัดสุรินทร์ คณะทำงาน ขับเคลื่อนนโยบาย Thailand Zero Dropout จังหวัดสุรินทร์ โครงการ ขับเคลื่อนขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเองเชิงพื้นที่ (TSQM-A) จังหวัดสุรินทร์

รวมถึงผู้แทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และสำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน จังหวัดสุรินทร์ ฯลฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อทบทวนและร่วมออกแบบ การดำเนินงานของหน่วยจัดการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงเป้าหมาย และยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานของจังหวัดสุรินทร์ ที่มีคนสุรินทร์ ร่วมเป็นเจ้าของ หรือการขับเคลื่อนงานภายใต้แนวคิด ปวงชนเพื่อการศึกษา (All for Education) สู่การศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) ด้วยแนวทาง Area Based Education การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (จังหวัดสุรินทร์)

นางมัสยา คำแหง กรรมการมูลนิธิ
พิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต และหัวหน้าทีมหนุนเสริม
วิชาการโครงการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับ
ประชากรวัยแรงงานนอกระบบฯ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
กล่าวว่า จังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งในพื้นที่

ที่มีเป้าหมายร่วมกันชัดเจนในเรื่องการทำงานเพื่อประชากรวัยแรงงาน ผู้สูงอายุ คนพิการ รวมถึงเด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา แต่ที่ผ่านมาแต่ละภาคส่วนอาจมุ่งขับเคลื่อนงานในส่วนของตนเอง ซึ่งในความเป็นจริงเราพบว่า “ปลายทางของกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้หรือ กลุ่มเป้าหมายที่ภาคี กศศ. เข้าไปทำงานด้วยนั้น ต่างเป็นครอบครัว ของกันและกันทั้งสิ้น” จากนี้หากเรามุ่งเป้าร่วมหนุนเสริมในลักษณะ ครอบครัวก็จะมีพลังสร้างความเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น ด้วยพลัง ความร่วมมือและศักยภาพของภาคีทุกภาคส่วนในจังหวัดสุรินทร์ โดยการประชุมครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่เราเชิญทุกภาคส่วนในจังหวัดสุรินทร์ มาเรียนรู้ร่วมกัน แสวงหาความร่วมมือ มองแนวทางของการทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะร่วมกันทำให้เกิดกลไกที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

“สิ่งสำคัญคือ การใช้ฐานของหน่วยจัดการเรียนรู้ทั้ง 8 แห่ง ในจังหวัดสุรินทร์เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ เพราะหน่วยจัดการเรียนรู้ ต่างมีข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมเรียนรู้ในพื้นที่ เข้าใจสถานการณ์ชีวิตเชิงลึก และมีกลไกในระดับชุมชนที่ทำให้เข้าถึงตัวบุคคล มองเห็นความพร้อม ศักยภาพ หรือความต้องการในการเรียนรู้รายบุคคล อีกทั้งหน่วยจัดการ เรียนรู้ในแต่ละพื้นที่ล้วนมีศักยภาพ ความรู้ ภูมิปัญญา และสามารถ ออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นได้อย่างเหมาะสมกับบริบทชีวิตรายกรณี พร้อมที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมต่อการทำงานเข้ากับหน่วยงานต่าง ๆ ได้ จึงน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะช่วยกันคิดว่า สุรินทร์จะนำฐานทุนเหล่านี้มาใช้ ประโยชน์อย่างไร เพื่อร่วมหนุนเสริมการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของคน สุรินทร์ทั้งครอบครัว”

เวทีกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการงานเชิงพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ วันที่ 19 กันยายน 2569

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่บ้านตาพร จังหวัดสุรินทร์

ทางด้าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานิตย์ ไชกค้อ คณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ ซึ่งเป็นหนึ่งหน่วยจัดการเรียนรู้ในจังหวัดสุรินทร์ที่ขับเคลื่อนงานร่วมกับ กสศ. มาอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวแทนแลกเปลี่ยน

ถึงแนวทางการพัฒนา “โมเดลกลไกการบูรณาการจังหวัดสุรินทร์” ดังนี้ 1) เชื่อมโยงหลักสูตรจากความรู้ในชุมชนเพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว โดยมีแนวทางขยายผลจากพื้นที่ตำบลต้นแบบ “เทศบาลตำบลหนองสนธิ” ที่มีรูปธรรมการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น และตอบโจทย์บริบทชีวิตคนทุกช่วงวัย โดยใช้องค์ความรู้จากฐานชุมชน เชื่อมโยงเข้ากับศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ที่สามารถเรียนรู้ได้ผ่านแพลตฟอร์ม Mobile School 2) นำกลไกพื้นที่และกลไกผู้ใหญ่ใจดี มาปรับใช้กับการเคลื่อนงานระดับจังหวัดสุรินทร์ โดยอาศัยความร่วมมือจาก อบจ. หรือ ศชจ. จังหวัดสุรินทร์ ที่มีข้อมูลกลุ่มเป้าหมายอยู่ในมือ และมีเทศบาลตำบลหนองสนธิ ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ในฐานะ อบท. ต้นแบบ และผู้พัฒนากลไกผู้ใหญ่ใจดี 3) จัดตั้งคณะกรรมการและกลไกหลักสูตรชุมชน เพื่อเชื่อมโยงเข้ากับสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ โดยอาจพัฒนาต่อยอดจาก คณะกรรมการ Thailand Zero Dropout ของจังหวัดสุรินทร์ ด้วยการตั้งคณะกรรมการสายวิชาการและอนุกรรมการพัฒนาหลักสูตร โดยผสมผสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยทั้ง มทร.อีสาน และ มรภ.สุรินทร์ เพื่อพัฒนาหลักสูตรสำหรับศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ของคนสุรินทร์ให้เป็นหลักสูตรแกนกลางที่เชื่อมโยงกับหลักสูตรท้องถิ่นและชุมชน 4) กลไกหนุนเสริมระดับพื้นที่และกระบวนการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพชีวิต ตลอดจนน้ำ-ปลายน้ำ เช่น การนำกระบวนการ PLC (Professional Learning Community) มาใช้ เพื่อเปิดพื้นที่เรียนรู้เพื่อยกระดับกลุ่มอาชีพในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงไก่ การปลูกผัก ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้นสิ่งที่สำคัญคือ “การบูรณาการข้อมูล” เพื่อนำมาออกแบบแนวทางการขับเคลื่อนงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการหนุนเสริมที่ครอบคลุมและดูแลคนสุรินทร์ทุกช่วงวัย ได้อย่างทั่วถึง

นอกจากนั้น นายทัพไท ชุมนาเสียว เลขาธิการมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต และทีมหนุนเสริมวิชาการโครงการฯ กสศ. ได้ให้ข้อมูลเสริมว่า ภาพรวมการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่ขับเคลื่อนโดยหน่วยจัดการเรียนรู้ทั้ง 8 แห่งนั้น

กระจายอยู่ในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภोजอมพระ อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอศรีณรงค์ อำเภอสำโรงทาบ และอำเภอสนม ซึ่งในปี 2569 ดูแลจัดการเรียนรู้จากฐานทุนชุมชนโดยใช้ “อาชีพ” เป็น “เครื่องมือ” เชื่อมโยงผู้ร่วมเรียนรู้รวมกว่า 500 คน เข้ากับการศึกษา วุฒิการศึกษา และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันโดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งทั้งหน่วยงานภาคชุมชน ภาครัฐ ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน ขณะเดียวกันยังมีการใช้ข้อมูลจากหลายภาคส่วนที่สะท้อนสถานการณ์จริงมาเป็นแนวทางในการคัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการต่อไปได้ โดยนับจากนี้จะมีการจัดตั้งกลไกกลางร่วมขับเคลื่อนงานระดับจังหวัด และยกระดับเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ร่วมเป็นกลไกปฏิบัติการ สนับสนุนส่งเสริม และขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่ร่วมกัน

ทั้งนี้ นายอิชฎี ปักกันตร์ รองผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการเรียนรู้เชิงพื้นที่ กสศ. กล่าวทิ้งท้ายว่า จากที่ร่วมกันทบทวนเป้าหมายและยุทธศาสตร์การทำงานเชิงพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ พบว่าอย่างน้อย 3 กลุ่มเป้าหมายหลัก ที่ กสศ. และภาคีหุ้นส่วนการศึกษา

กำลังทำงานด้วยคือ กลุ่มที่ 1 เด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา ซึ่งมีเด็กในระบบการศึกษา จำนวนหนึ่งที่เป็นกลุ่มเสี่ยง กลุ่มที่ 2 ครู โค้ช และผู้ให้การศึกษา ซึ่งเป็นภาคส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการศึกษาที่ยืดหยุ่น และร่วมทำให้โรงเรียนมีความเข้มแข็งขึ้นได้ หากสร้างสะพานเชื่อมกลุ่มนี้เข้ากับคณะทำงาน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน กลุ่มที่ 3 หน่วยจัดการเรียนรู้ ทั้ง 8 แห่ง ในจังหวัดสุรินทร์ ที่มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ และเชื่อมโยงการเรียนรู้ เข้าถึงการทำงานในระดับครอบครัวของเด็กและเยาวชนได้

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพเยาวชน เทศบาลตำบลหนองสนธิ จังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพเยาวชน เทศบาลตำบลหนองสนธิ จังหวัดสุรินทร์

“ปัญหาเรื่องการศึกษาไม่เคยเป็นปัญหาเดียว แต่เกี่ยวโยงไปด้วยหลายปัจจัยเงื่อนไข ดังนั้นงานนี้เป็นเรื่องของการพัฒนาพลเมืองร่วมกัน ไม่ใช่งาน กสศ. หรือใครคนหนึ่ง แต่เป็นงานที่สามารถตอบโจทย์ของหลายหน่วยงานไปพร้อมกันได้ และจังหวัดสุรินทร์มีต้นทุนเครือข่ายหน่วยงานที่ขับเคลื่อนเรื่องการศึกษาเรียนรู้และส่งเสริมการพัฒนาตนเองให้กับคนในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของสุรินทร์ ดังนั้น โจทย์ท้าทายของชาวสุรินทร์ในวันนี้คือ เราจะบูรณาการข้อมูลหรือออกแบบแนวทางบริหารจัดการเพื่อใช้และยกระดับต้นทุนที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนสุรินทร์ทุกกลุ่มทุกช่วงวัยได้อย่างไร ตลอดทั้งการขยายผลโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งต่อองค์ความรู้ระหว่างชุมชน/พื้นที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นอื่น ๆ ที่ใช้ในการพัฒนาเมืองสุรินทร์ต่อไปด้วย”

“แก๊ง” ต้องเริ่มจากการเข้าใจชีวิต

การช่วยให้คนหนึ่งคนก้าวพ้นความยากจน อาจไม่ได้เริ่มต้นจาก “จะฝึกอาชีพอะไรให้เขา” แต่อาจต้องเริ่มจากการรู้ข้อมูลพื้นฐานว่า “ชีวิตของเขาในวันนี้เป็นอย่างไร และอะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้เขายังไม่สามารถก้าวต่อไปได้”

นี่คือโจทย์สำคัญของการหนุนเสริมทางวิชาการภาคใต้ ปี 2569 ซึ่งกำหนดเป้าหมายหลักไว้ที่ “การแก้จนข้ามรุ่น” พร้อมยกระดับกระบวนการทำงานจากการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะ ไปสู่การทำความเข้าใจผู้ร่วมเรียนรู้เป็นรายบุคคล เชื่อมโยงข้อมูลกับกลไกในพื้นที่ และสร้างเส้นทางการเรียนรู้ที่สามารถต่อยอดไปสู่การรับรองคุณวุฒิวิชาชีพ และวุฒิการศึกษาได้

นายสมพงษ์ หลีเคราะห์ หัวหน้าทีมหนุนเสริมวิชาการโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ฯ ภาคใต้ กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการทำงานปีนี้เป็นการพัฒนา “One Plan” จากเดิมที่การเก็บข้อมูลมุ่งเน้นไปที่ต้นทุน ความต้องการ และแผนพัฒนา

ของผู้ร่วมเรียนรู้ ไปสู่ระบบข้อมูลที่มองชีวิตของแต่ละคนอย่างรอบด้านมากขึ้น ทั้งเรื่องส่วนบุคคล ครอบครัว สุขภาพ ที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ และเงื่อนไขชีวิตอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลเหล่านั้นสามารถตอบคำถามว่า ผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละคนอยู่ในสถานะใด และควรได้รับการสนับสนุนแบบไหน เมื่อข้อมูลถูกนำมาวิเคราะห์ จึงสามารถออกแบบการทำงานให้แตกต่างกันตามความพร้อมของแต่ละคน หากผู้ร่วมเรียนรู้ยังไม่พร้อมอาจต้องเริ่มจากการจัดการเงื่อนไขชีวิตและสร้างความพร้อมก่อนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้หรือฝึกอาชีพ ขณะที่ผู้ที่มีความพร้อมแล้ว สามารถเดินทางสู่การพัฒนาทักษะ

การประกอบอาชีพ หรือการยกระดับทางการศึกษาและวิชาชีพได้ทันที แนวคิดนี้ทำให้ “ข้อมูล” ไม่ได้จบอยู่ที่การบันทึก แต่กลายเป็นเครื่องมือสำหรับออกแบบการทำงานรายบุคคล

บทเรียนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่ในช่วงต้นของการทำงานพบว่าผู้ร่วมเรียนรู้อาจไม่ได้เป็นผู้ที่มีความเปราะบางที่สุดในพื้นที่เสมอไป บางครัวเรือนอาจเข้าเกณฑ์จากเงื่อนไขบางประการ แต่เมื่อหน่วยจัดการเรียนรู้ลงพื้นที่กลับพบว่ายังมีทรัพยากรและความสามารถในการดูแลสมาชิกในครอบครัว ขณะที่ครัวเรือนที่อยู่ใกล้กันอาจมีฐานะยากจนกว่า มีภาระพึ่งพิงมากกว่า หรือมีเงื่อนไขชีวิตที่ซับซ้อนกว่า แต่กลับไม่เข้าเกณฑ์ของกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้หน่วยจัดการเรียนรู้ต้องมองลึกกว่าการตรวจสอบว่า “เข้าเกณฑ์หรือไม่” แต่ต้องพยายามทำความเข้าใจว่า “ในพื้นที่นี้ ใครกำลังเผชิญความเปราะบางมากที่สุด และเพราะอะไร”

“การช่วยให้คนหนึ่งคนก้าวพ้นความยากจน อาจไม่ได้เริ่มต้นจาก จะฝึกอาชีพอะไรให้เขา แต่อาจต้องเริ่มจากการรู้ข้อมูลพื้นฐานว่าชีวิตของเขาในวันนี้เป็นอย่างไร และอะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้เขายังไม่สามารถก้าวต่อไปได้”

คำถามดังกล่าวเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ระบบ One Plan มีบทบาทมากกว่าเพียงการเก็บข้อมูลเพราะการเข้าใจชีวิตของคนแต่ละคนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่ละเอียดและการลงพื้นที่ที่จริงควบคู่กัน

หนึ่งในแนวคิดสำคัญของปีนี้ คือการยอมรับว่าผู้ร่วมเรียนรู้ไม่ได้เริ่มต้นจากจุดเดียวกัน บางคนพร้อมเข้าสู่การฝึกอาชีพ แต่บางคนยังต้องจัดการปัญหาครอบครัว สุขภาพ รายได้ หรือภาระการดูแลสมาชิกในบ้านก่อน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง การชวนให้ “ลงทุนเพิ่ม” หรือ “สร้างอาชีพเพิ่ม” อาจไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะความเสี่ยงที่เกิดขึ้นไม่ได้มีพื้นที่รองรับเหมือนคนทั่วไป หากลงทุนแล้วไม่สำเร็จ คนบางกลุ่มอาจไม่มีเงินก้อนที่สองสำหรับเริ่มต้นใหม่ หากต้องหยุดงานเพื่อเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ก็อาจหมายถึงรายได้ที่หายไปในแต่ละวัน ดังนั้น การทำงานกับคนกลุ่มนี้จึงต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจเงื่อนไขชีวิต และสร้าง “ความพร้อม” ก่อนที่จะพาเข้าสู่

การยกระดับทักษะหรืออาชีพ ดังนั้นหลักคิดสำคัญจึงไม่ใช่การทำให้ทุกคนเดินไปในเส้นทางเดียวกัน แต่คือการออกแบบ “ก้าวต่อไปที่เหมาะสมกับแต่ละคน”

ในกระบวนการพัฒนาศักยภาพหน่วยจัดการเรียนรู้ภาคใต้ได้นำเครื่องมือ “ภูเขาน้ำแข็ง” มาใช้เพื่อชวนให้หน่วยจัดการเรียนรู้มองปัญหาของผู้ร่วมเรียนรู้ให้ลึกกว่าปรากฏการณ์ที่เห็น รายได้น้อยอาจเป็นเพียงยอดของปัญหา ขณะที่ภายใต้ปัญหานั้นอาจมีความเชื่อ ความสัมพันธ์ ความกลัว ภาระครอบครัว หรือข้อจำกัดทางเศรษฐกิจซ่อนอยู่ ตัวอย่างเช่น ผู้ร่วมเรียนรู้บางคนอาจมองว่าการลงทุนเป็นความเสี่ยง เพราะไม่มีเงินสำรองเพียงพอ หากผิดพลาดอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตทั้งครอบครัว หรือบางครอบครัวพึ่งพารายได้จากสมาชิกเพียงคนเดียว เมื่อคนที่เป็นเสาหลักของครอบครัวประสบปัญหา ผลกระทบจึงขยายไปสู่สมาชิกทุกคน

การมองเห็นนี้ทำให้เห็นว่า การแก้ปัญหาความยากจนไม่สามารถพึ่งการพัฒนาทักษะของบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเชื่อมโยงไปถึงครอบครัว ชุมชน หน่วยงาน และกลไกในพื้นที่

อีกโจทย์สำคัญคือ การขยายความหมายของคำว่า “การเรียนรู้” ในอดีตคนจำนวนมากเรียนรู้ผ่านการทำงานจริง เรียนรู้จากคนในชุมชน และสะสมทักษะจากประสบการณ์ชีวิต แต่เมื่อระบบการศึกษากลายเป็นกลไกหลักในการรับรองความรู้ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนอกห้องเรียนอาจไม่ถูกมองเห็นอย่างเต็มที่ แนวทางการทำงานปีนี้จะจึงพยายามเชื่อมประสบการณ์เหล่านั้นเข้ากับระบบการรับรองมากขึ้น ผู้ร่วมเรียนรู้บางคนอาจประกอบอาชีพเดิมมานานหลายสิบปี บางคนผ่านการอบรมจากหลายหน่วยงาน ขณะที่บางคนมีทักษะจากการทำงานจริงโดยไม่ได้ผ่านระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ คำถามคือ ประสบการณ์เหล่านั้นสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานของการเรียนรู้และการรับรองสมรรถนะได้หรือไม่

แนวคิดเรื่องแฟ้มสะสมผลงานรายบุคคล (Portfolio) จึงเข้ามา มีบทบาท เพื่อรวบรวมประวัติ ประสบการณ์ การอบรม และผลงานของผู้ร่วมเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และเป็นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาไปสู่การรับรองสมรรถนะ การเทียบโอน หรือ Credit Bank ในอนาคต ดังนั้นการยกระดับผู้ร่วมเรียนรู้จึงไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อให้ได้วุฒิการศึกษา เพราะสำหรับบางคน การศึกษาต่ออาจเป็นเส้นทางที่เหมาะสม แต่สำหรับบางคน สิ่งที่ต้องการอาจเป็นเพียงการรับรองทักษะทางวิชาชีพ เพื่อยืนยันว่ามีความสามารถตามมาตรฐานที่กำหนด

แนวทางนี้ทำให้การออกแบบหลักสูตรและการวัดประเมินผลต้องสอดคล้องกับหน่วยงานหรือระบบที่จะเข้ามารับรอง ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา ระบบอาชีวศึกษา หรือระบบมาตรฐานวิชาชีพ เป้าหมายจึงอยู่ที่การสร้าง “เส้นทางการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” และเปิดโอกาสให้ประสบการณ์และความสามารถของคนได้รับการมองเห็นในรูปแบบที่เหมาะสมกับแต่ละคน

เมื่อวิสัยคิดเปลี่ยน บทบาทของพี่เลี้ยงก็ต้องเปลี่ยนตาม นายสมพงษ์กล่าวว่า ทีมหนุนเสริมวิชาการภาคใต้ให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่และการโค้ชโดยตรงมากกว่าการพึ่งพาเวที Workshop เพียงอย่างเดียว เพราะการเห็นผู้ร่วมเรียนรู้จริง ๆ ช่วยให้พี่เลี้ยงเข้าใจเงื่อนไขชีวิตที่ไม่สามารถสะท้อนออกมาได้จากตัวเลขหรือแบบฟอร์ม พี่เลี้ยงจึงต้องรู้จักทั้งผู้ร่วมเรียนรู้ หน่วยงาน พื้นที่ และกลไกที่จะเข้ามาช่วยสนับสนุน ขณะเดียวกันยังต้องพัฒนาความรู้ในเรื่องการออกแบบหลักสูตร การวัดประเมินฐานสมรรถนะ การเชื่อมต่อระบบการศึกษา การรับรองวิชาชีพ และการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน

เวทีประชุม Workshop ภูมิภาค ครั้งที่ 1 โครงการหนุนเสริมติดตามประเมินผลและถอดบทเรียนการส่งเสริมการเรียนรู้ประชากรวัยแรงงานในระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น (ภาคใต้) ณ โรงแรมบีพี แกรนด์ทาวเวอร์หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วันที่ 12 – 13 กันยายน 2569

จากเดิมที่บทบาทที่เล็งอาจเน้นการสนับสนุนด้านอาชีพ จึงขยับไปสู่บทบาทของ “ผู้เชื่อมระบบ” ที่ช่วยให้ข้อมูล คน หน่วยงาน และโอกาสทางการเรียนรู้มาเชื่อมต่อกัน ซึ่งการสร้างระบบไม่ได้เกิดขึ้นจากการทำงานเพียงอย่างเดียว ภาคใต้ยังให้ความสำคัญกับการนำประสบการณ์ของหน่วยจัดการเรียนรู้ที่ทำงานมาอย่างต่อเนื่องมาถ่ายทอดให้กับหน่วยจัดการเรียนรู้รุ่นใหม่ ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด การทำงานร่วมกันในแต่ละโซน และการได้ระหว่างหน่วยจัดการเรียนรู้ด้วยกัน

เพราะประสบการณ์ที่สั่งสมมาหลายปี ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการโครงการ การเงิน ระบบรายงาน หรือบทเรียนจากปัญหาที่เคยเกิดขึ้นล้วนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถช่วยให้หน่วยจัดการเรียนรู้รุ่นใหม่เดินทางได้อย่างมั่นใจมากขึ้น

ดังนั้น การทำงานในปีนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ ระหว่าง “ที่เลี้ยงกับหน่วยจัดการเรียนรู้” แต่กำลังพัฒนาไปสู่ระบบนิเวศที่หน่วยจัดการเรียนรู้สามารถ “เรียนรู้” ซึ่งกันและกันได้

ด้วยเหตุนี้ กระบวนการ Workshop ในปีนี้จึงไม่ได้มุ่งหมายเพียงให้ “เข้าใจแนวคิด” แต่ต้องการให้หน่วยจัดการเรียนรู้สามารถนำแนวคิดกลับไปออกแบบงานของตัวเองได้จริง เริ่มจากการทำความเข้าใจความยากจนข้ามรุ่น วิเคราะห์ผู้ร่วมเรียนรู้ มองเห็นปัจจัยที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปัญหา และวิเคราะห์ว่ากลไกใดควรเข้ามามีส่วนร่วม

จากนั้นจึงนำข้อมูลกลับมาออกแบบ One Plan และแผนรายบุคคลก่อนจะพัฒนาไปสู่ Action Plan และ Session Plan ที่ชัดเจนว่าแต่ละกิจกรรมจะสร้างการเรียนรู้อะไร ใช้กระบวนการอย่างไร และเชื่อมโยงกับเป้าหมายของผู้ร่วมเรียนรู้คนไหน ดังนั้น ทิศทางการทำงานของภาคใต้ในปี 2569 จึงเป็นการขยับจากการทำงานที่เน้นกิจกรรม ไปสู่การสร้างระบบที่เชื่อมโยงระหว่างคน ข้อมูล การเรียนรู้ กลไกพื้นที่ และระบบการรับรองเข้าด้วยกัน โดยมี One Plan ทำหน้าที่เป็นฐานสำหรับทำความเข้าใจผู้ร่วมเรียนรู้ การลงพื้นที่ทำให้เห็นชีวิตจริง การวิเคราะห์ช่วยให้เข้าใจสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังความเปราะบาง และการออกแบบการเรียนรู้ช่วยสร้างเส้นทางที่เหมาะสมกับแต่ละคน ส่วนการเชื่อมกลไกทำให้เกิดระบบสนับสนุนในพื้นที่ ขณะที่ Portfolio และระบบการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพจะช่วยให้ความรู้และทักษะที่เกิดขึ้นจากชีวิตจริงได้รับการมองเห็นและต่อยอด และทั้งหมดคือหลักคิดสำคัญของการทำงานปีนี้

“
การทำงานในปีนี้อาจไม่ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ ระหว่าง ที่เลี้ยงกับหน่วยจัดการเรียนรู้
แต่กำลังพัฒนาไปสู่ระบบนิเวศที่หน่วยจัดการเรียนรู้สามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้
”

เวทีประชุม Workshop ภูมิภาค ครั้งที่ 1 โครงการหนุนเสริมติดตามประเมินผลและถอดบทเรียนการส่งเสริมการเรียนรู้ประชากรวัยแรงงานนอกระบบและครัวเรือนที่มีแนวโน้มกลายเป็นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น (ภาคใต้) ณ โรงแรมบีพี แกรนด์ทาวเวอร์หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วันที่ 12 – 13 กันยายน 2569

“นิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ที่ผู้คนเติบโตไปพร้อมกัน

“การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ไม่ได้เริ่มต้นจากการกำหนดรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย หากเริ่มจากการทำความเข้าใจว่า แต่ละคนมีชีวิต เจือปนไข และจังหวะการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

จากห้องเรียนที่เชื่อมโยงกับอาชีพและครอบครัว สู่พื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนค่อย ๆ เรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง และขยายไปสู่ชุมชนที่ร่วมกันออกแบบและดูแลการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย เรื่องราวของทั้ง 4 พื้นที่สะท้อนให้เห็นภาพเดียวกันว่า การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในห้องเรียน แต่เกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง ครอบครัว อาชีพ และชุมชน ทั้งหมดจึงค่อย ๆ เชื่อมโยงกันเป็น “นิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว หากเติบโตขึ้นจากความเข้าใจผู้เรียนและบริบทของแต่ละพื้นที่

กิจกรรมค้นหาผู้ร่วมเรียนรู้ โรงเรียนแม่เกาะวิทยา จังหวัดลำปาง

เริ่มจากชีวิตของผู้เรียน

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น อาจอยู่ใกล้กว่าที่คิด นั่นคือ “ชีวิต” ของผู้เรียนเอง ตลอดเวลา กว่า 30 ปี ของการเป็นครูในอำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง “ครูยุ้ย” หรือ นางทัดทรง เตชะแก้ว ครูโรงเรียนแม่เกาะวิทยา เห็นนักเรียนหลายรุ่นเติบโตขึ้น และบางคนกลับมาเป็นพ่อแม่ของนักเรียนรุ่นใหม่ แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงเกิดขึ้นซ้ำ ๆ คือข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของครอบครัว

“เดิมลูกศิษย์ก็ยากจนอยู่แล้ว แต่ปัจจุบันเขาเป็นพ่อแม่แล้วพาลูกมาเป็นลูกศิษย์ของเราอีกทีหนึ่ง แต่เขาก็กินยากจนเหมือนเดิม”

คำถามของครูผู้ยังไม่ได้หยุดอยู่ที่ว่า จะช่วยเด็กในห้องเรียนได้อย่างไร แต่ขยับไปสู่คำถามที่ใหญ่ขึ้นว่า จะอย่างไรให้การเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตของเด็กและครอบครัวได้จริง เพราะการเรียนรู้ของเด็กไม่อาจแยกขาดจากชีวิตที่บ้านได้

ในพื้นที่ตำบลบ้านดง ลูกศิษย์ที่จบไปแล้วประมาณร้อยละ 70 ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง มีรายได้พอมีพอกิน แต่มีข้อจำกัดเรื่องการเก็บออมและความผันผวนของราคาสผลผลิต ครูผู้จึงนำอาชีพใกล้ตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ โดยเฉพาะในวิชาการงานอาชีพที่เด็กไม่ได้เรียนเพียงวิธีการผลิต แต่ได้เรียนรู้ตั้งแต่การผลิต การสร้างตลาด การขาย ไปจนถึงการบริหารจัดการ เช่น หากครอบครัวปลูกผัก เด็กจะได้เรียนรู้ตั้งแต่การปลูกไปจนถึงการหาตลาด

“

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจึงหมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบตัวและนำไปใช้ได้จริง

ไม่ว่าจะได้อยู่เพียงตำราหรือวุฒิการศึกษา

แต่ให้ความสำคัญกับทักษะและสมรรถนะ

ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

”

เมื่อมีโอกาสทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง การทำงานจึงขยายจากเด็กไปสู่ครอบครัว โดยเริ่มจากสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้ว ทั้งทักษะ วัตถุดิบ และความรู้ในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์อื้อเมียนมีทักษะด้านการปักผ้า ขณะที่กลุ่มปกากะญอมีทักษะด้านการทอและการปักผ้า ที่มีเอกลักษณ์ ผู้ปกครองที่มีทักษะถูกชวนมารวมกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ และเชื่อมโยงกับเครือข่ายด้านการตลาด ส่วนครอบครัวที่มีต้นทุนด้านการเกษตรสามารถเริ่มจากการปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ลดรายจ่ายก่อนต่อยอดไปสู่การสร้างรายได้และการออม

นอกจากนี้ ครูผู้ยังนำ “มะแขว่น” พืชขึ้นชื่อของพื้นที่มาต่อยอดเป็นถุงหอมมะหมาดมาศและน้ำมันมะแขว่น ส่วน “ส้มป่อย” ซึ่งเป็นพืชพื้นถิ่นของแม่เมาะ ถูกนำมาพัฒนาเป็นสบู่มงคลส้มป่อยเดือนห้า โดยผสมผสานความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับความรู้ทางประวัติศาสตร์และความเชื่อของคนล้านนาเข้าด้วยกัน โดยปัจจุบันมีการผลิตเพื่อจำหน่ายแล้ว

สำหรับครูผู้ การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจึงหมายถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบตัวและนำไปใช้ได้จริง ไม่จำกัดอยู่เพียงตำราหรือวุฒิการศึกษา แต่ให้ความสำคัญกับทักษะและสมรรถนะที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

การเรียนรู้ต้องใช้เวลา

นายชัยสิทธิ์ แนวน้อย อายุ 49 ปี จากวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านหนองโจด จังหวัดมหาสารคาม ขวนขวายจากคำถามว่า “ผู้เรียนจะเรียนรู้อะไร” ไปสู่คำถามว่า “ผู้เรียนแต่ละคนต้องใช้เวลาเท่าไร จึงจะเรียนรู้และลงมือทำได้”

จากประสบการณ์ของนายชัยสิทธิ์ มองว่า การเรียนรู้ของคนแต่ละคน ไม่ได้เกิดขึ้นในรูปแบบหรือจังหวะเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะคนที่มีข้อจำกัดด้านชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และความสัมพันธ์ทางสังคม การสร้างโอกาสในการเรียนรู้จึงต้องอาศัย “ความยืดหยุ่น เวลา และความเข้าใจในชีวิตจริงของผู้เรียน” ในครั้งนี้จึงชวนคนในเมืองเข้ามาเรียนรู้ผ่านการปลูกผักเพื่อรับมือกับการขยายตัวของเมือง สภาพภูมิอากาศที่ร้อนและมีฝนตกหนัก รวมถึงการมีความรู้ด้านการผลิตอาหารลดลง

โดยสิ่งที่นายชัยสิทธิ์ให้ความสำคัญคือ ไม่ได้กำหนดว่าทุกคนต้องเรียนรู้ด้วยวิธีเดียวกัน เพราะบางคนรับสิ่งที่เรียนรู้แล้วนำไปปฏิบัติได้ทันที ขณะที่บางคนต้องใช้เวลา ต้องได้รับการชวนหรือกระตุ้นซ้ำ ๆ จึงจะเกิดการเรียนรู้ และลงมือทำ จึงใช้หลักคิดเรื่องการ “รอและให้โอกาส” เป็นแก่นของการเรียนรู้ โดยไม่เร่งให้ผู้ร่วมเรียนรู้ต้องประสบความสำเร็จภายในกรอบเวลาที่กำหนด แต่เปิดพื้นที่ให้การเรียนรู้เกิดขึ้นต่อเนื่องในชีวิตจริง เพราะการเรียนรู้ของบางคนอาจไม่ได้เกิดขึ้นทันที และไม่สามารถ

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพ วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านหนองโจด จังหวัดมหาสารคาม

กิจกรรมประชุมคณะทำงาน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้ดาวประกายพวงฯ จังหวัดพิษณุโลก

กิจกรรมประชุมคณะทำงาน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้ดาวประกายพวงฯ จังหวัดพิษณุโลก

วัดได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมเพียงครั้งเดียว ผู้ร่วมเรียนรู้จึงได้เรียนรู้ผ่านการเตรียมพื้นที่ ปลูกผัก ดูแลผลผลิต แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และทำงานร่วมกับคนอื่น ขณะที่ “แกนนำ” ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับผู้ร่วมเรียนรู้ก็ต้องเข้าใจทั้งการทำงาน ชีวิต ครอบครัว และเงื่อนไขต่าง ๆ การสร้างความไว้วางใจ การยอมรับ และความเคารพซึ่งกันและกัน จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

สำหรับนายชัยสิทธิ์ การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นไม่ได้หมายถึงการปรับเวลา สถานที่ หรือรูปแบบกิจกรรม แต่คือ การเปิดพื้นที่ให้คนสามารถเรียนรู้ตามเงื่อนไขของชีวิตจริง ผ่านการลงมือทำ การทำงานร่วมกัน และการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง “ให้เวลา ให้โอกาส และไม่ตัดสินผู้เรียนจากความสำเร็จที่เกิดขึ้นในระยะสั้น” เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีจังหวะของตัวเอง

เมื่อคนและพื้นที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

จากเรื่องของจังหวัดและเวลาของผู้เรียน นายปิยพงษ์ ชมสวนมั่งมี ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ดาวประกายพวงฯ จังหวัดพิษณุโลก ขยายภาพให้กว้างขึ้น โดยชี้ให้เห็นว่า หากต้องการให้ผู้ร่วมเรียนรู้มีทางเลือกมากขึ้น ทั้ง “คน” และ “พื้นที่” ต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

โดยจุดเริ่มต้นยังคงเป็นการทำความเข้าใจผู้ร่วมเรียนรู้ว่า แต่ละคนกำลังทำอะไร มีความถนัดหรือความต้องการด้านใด แล้วจึงร่วมกันออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชีวิต พร้อมเก็บ “ร่องรอยการเรียนรู้” เพื่อใช้เป็นหลักฐานของการเรียนรู้และการเทียบโอน ผ่าน Google Classroom สำหรับจัดเก็บเอกสาร แฟ้มเทียบโอน แบบฝึกหัด ข้อสอบ วัดระดับ และใช้โรงเรียนมือถือ (Mobile School) เป็นเครื่องมือจัดการเรียนรู้ โดยผู้เรียนยังเรียนรายวิชาพื้นฐาน 9 วิชา ขณะที่รายวิชาเพิ่มเติมสามารถเรียนรู้ผ่าน Mobile School ใบงาน และโครงการ โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีงานทำสามารถนำประสบการณ์จากการทำงานมาเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ได้ ขณะเดียวกัน วิธีการเรียนรู้ก็ไม่จำเป็นต้องยึดเพียงชั่วโมงเรียน แต่สามารถนับจากโครงการ ใบความรู้ ใบงาน หรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยพิจารณาควบคู่กับบริบทชีวิตและสิ่งที่ผู้เรียนกำลังทำ

ด้วยเหตุนี้ ห้องเรียนจึงไม่จำเป็นต้องมีผนังสี่ด้าน เพราะการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในสถานประกอบการ ค่ายมวย หรือหน่วยจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ ผู้เรียนที่มีงานทำสามารถเรียนรู้จากสถานประกอบการของตนเอง

ขณะที่ทรัพยากรในชุมชน เช่น น้ำตก การท่องเที่ยว หรือความรู้ของคนในท้องถิ่น ก็สามารถนำมาต่อยอดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมได้

แต่ก่อนจะพาผู้เรียนไปเรียนรู้ที่ใด จุดตั้งต้นยังคงเป็นการสำรวจตัวเองว่า **อยากเรียนอะไร และต้องการเดินไปในทิศทางใด** การเรียนรู้รูปแบบนี้ทำให้ “ครูพี่เลี้ยง” มีบทบาทมากกว่าผู้สอน อาจเป็นพ่อแม่ อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาสมัครพัฒนาสังคม หรือผู้ใหญ่ในชุมชน สิ่งสำคัญคือ การสังเกต รับฟัง และตั้งคำถาม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนค้นพบเป้าหมายของตนเอง ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้ฯ จึงมีการอบรม “ครูอาสา” และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่เรียนจบแล้วกลับมาเป็นครูอาสาหรือครูพี่เลี้ยง เพื่อส่งต่อโอกาสให้กับผู้เรียนรุ่นต่อไป โดยครอบครัวเองก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนรู้ เพราะผู้ปกครองควรเข้าใจว่ารูปแบบการเรียนรู้ตอบโจทย์ชีวิตอย่างไร ได้วุฒิการศึกษาอย่างไร และสามารถเรียนต่อในเส้นทางใด ขณะเดียวกัน ศูนย์การเรียนรู้มีเป้าหมายที่จะขยายแนวคิดไปสู่ “โรงเรียนชุมชน” ที่คนในพื้นที่มีส่วนร่วมออกแบบหลักสูตร เด็กเรียนรู้ในชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมดูแลเด็ก

สำหรับนายปิยพงษ์ “การมีส่วนร่วม” จึงเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เพราะทุกคนต้องการมีตัวตนและมีส่วนร่วมในการสร้างการศึกษาของพื้นที่

และเมื่อการเรียนรู้ไม่ได้อยู่แค่ในห้องเรียน แต่กระจายอยู่ในผู้คน สถานที่ และความสัมพันธ์รอบตัวแล้ว ภาพของ “นิเวศการเรียนรู้” จึงเริ่มชัดเจนขึ้น แต่การจะทำให้นิเวศการเรียนรู้เช่นนี้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยังต้องอาศัยอีกหนึ่งจุดสำคัญ นั่นคือ การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมออกแบบการเรียนรู้จากความต้องการของคนในพื้นที่

จากครัวเรือนสู่ชุมชนที่เรียนรู้และดูแลกัน

จากการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากชีวิตของผู้เรียน ผ่านเวลา คน และพื้นที่ นางสาวสรวรรณ นิรันดร์ตัน เครือข่ายสิทธิพลเมืองพัฒนาคุณภาพชีวิต จังหวัดสตูล ขวนขยายภาพออกไปอีกระดับว่า หากต้องการสร้างการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นอย่างแท้จริง จุดตั้งต้นอาจไม่ใช่โรงเรียน แต่คือ “ครัวเรือน”

นางสาวสรวรรณ กล่าวว่า การทำงานกับกลุ่มคนด้อยโอกาส และกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวเลและชาวประมง ทำให้เห็นว่าครอบครัวที่มีรายได้ไม่แน่นอนอาจเผชิญปัญหาหนี้สิน และอาจจะส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เมื่อได้ทำงาน

ร่วมกับ กศ. จึงมีโอกาสเข้าไปทำงานกับครัวเรือนและชุมชน โดยไม่ได้กำหนดรูปแบบการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้า แต่เริ่มจากการเข้าไปพบครัวเรือน รับฟังและเก็บข้อมูลว่าพวกเขาต้องการอะไร เพราะแต่ละครัวเรือนมีปัญหาและเงื่อนไขแตกต่างกัน

ทั้งนี้ นางสาวสรวรรณ ย้ำว่า การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น “ต้องเริ่มจากครัวเรือน” เพราะความต้องการต้องมาจากคนในพื้นที่ การเรียนรู้จึงควรเกิดขึ้นโดยที่คนรู้สึกมีคุณค่าและมีความสุขที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทุกคนสามารถเรียนรู้ร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกสถานะหรือ “หัวโขน” เมื่อรู้ว่าครัวเรือนต้องการอะไร เครือข่ายจึงนำความต้องการนั้นมาเชื่อมต่อกับทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงประสานหน่วยงานและเครือข่ายภายนอกเข้ามาสนับสนุน หากครัวเรือนต้องการพัฒนาอาชีพ ครัวเรือนจะต้องค้นหาว่าอาชีพหรือทักษะใดเหมาะกับตนเอง ก่อนนำทุนของชุมชนและความรู้จากภายนอกเข้ามาสนับสนุน

ส่วนเด็กและเยาวชนก็มีความต้องการแตกต่างกัน บางคนต้องการทักษะอาชีพ บางคนมีทักษะและทำงานอยู่แล้ว แต่ขาดวุฒิการศึกษา เครือข่ายจึงมองเรื่องศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 เพื่อช่วยให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่มีทางเลือกในการศึกษาและการเรียนรู้มากขึ้น โดยกิจกรรมที่เครือข่ายนำมาใช้เพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนจากชุมชนต่าง ๆ มาเรียนรู้ร่วมกัน อาทิ การวาดภาพ ปั้นดิน ดูนก และเรียนรู้ธรรมชาติภายใต้แนวคิด “ชีวิตคือศิลปะ ศิลปะคือชีวิต” เมื่อเด็กจากต่างชุมชนได้ใช้ชีวิตและทำกิจกรรมร่วมกัน ก็เกิดการเรียนรู้เรื่องการเคารพและยอมรับซึ่งกันและกัน การเรียนรู้จึงไม่ได้มีเพียงความรู้หรือทักษะ แต่ยังรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนอีกด้วย

เมื่อการเรียนรู้เติบโตเป็น “นิเวศ”

เรื่องราวของทั้ง 4 พื้นที่อาจเริ่มต้นจากบริบทที่แตกต่างกัน แต่เมื่อมองความหมายของ “การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” จะเห็นเส้นทางการเรียนรู้ที่ค่อย ๆ ขยายวงกว้างออกไป ครูผู้เริ่มจากการมองเห็นชีวิตและต้นทุนของผู้เรียน ก่อนเชื่อมการเรียนรู้เข้ากับครอบครัว อาชีพ และทรัพยากรในพื้นที่ นายชัยสิทธิ์ พาไปสู่การยอมรับว่า ผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละคนมีจังหวะของตนเอง จึงต้องมีทั้งเวลา โอกาส และพื้นที่ให้ค่อย ๆ เรียนรู้ นายปิยพงษ์ ขยายพื้นที่การเรียนรู้ออกไป โดยทำให้คน สถานที่ ประสบการณ์จากการทำงาน และทรัพยากรในชุมชน กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ และนางสาวสรวรรณ ชวนมองไกลออกไปอีกว่าการออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นควรเริ่มจากความต้องการของครัวเรือนและชุมชน โดยเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมกำหนดทิศทาง และเชื่อมโยงทุนภายในกับความรู้และทรัพยากรจากภายนอก

เรื่องราวทั้งหมดจึงไม่ได้บอกว่า “การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ควรเป็นรูปแบบใด หากสะท้อนว่า “ไม่มีสูตรสำเร็จ” สำหรับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับทุกคนและทุกพื้นที่ เพราะสิ่งสำคัญคือ การเรียนรู้จากการทำงานจริง รับฟังผู้ร่วมเรียนรู้ และค้นหาสิ่งที่เหมาะสมกับแต่ละคน แต่ละครอบครัว และแต่ละชุมชน

ท้ายที่สุด สิ่งทั้ง 4 พื้นที่ต้องการเห็นจึงไม่ใช่ “รูปแบบการเรียนรู้ใหม่” แต่คือ “นิเวศแห่งการเรียนรู้” ที่เชื่อมโยงผู้ร่วมเรียนรู้ ครอบครัว ชุมชน ทรัพยากร การศึกษา และภาคีต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นนิเวศที่คนในพื้นที่ไม่ได้ทำหน้าที่ส่งต่อความรู้ แต่ร่วมกันสร้างโอกาสร่วมกันดูแล และร่วมกันเรียนรู้ เพื่อให้เด็ก เยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครอง คนวัยทำงาน รวมถึงผู้สูงอายุ สามารถเติบโตและเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีคุณภาพ โดยไม่รู้สีกว่าตนเองขาดโอกาสในการเรียนรู้

“

เรื่องราวทั้งหมดจึงไม่ได้บอกว่า การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ควรเป็นรูปแบบใด หากสะท้อนว่า ไม่มีสูตรสำเร็จ สำหรับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับทุกคนและทุกพื้นที่ เพราะสิ่งสำคัญคือ การเรียนรู้จากการทำงานจริง รับฟังผู้ร่วมเรียนรู้ และค้นหาสิ่งที่เหมาะสมกับแต่ละคน แต่ละครอบครัว และแต่ละชุมชน

”

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพผู้ร่วมเรียนรู้ระดับครอบครัว

เด็กที่หายไปจากระบบ

สู่ระบบการเรียนรู้ที่มองเห็นทุกคน

ตัวเลขที่บอกว่า “เด็กที่หายไป” ไม่ได้หายไปเพราะตัวเด็ก

นายพัฒนพงษ์ สุขมะดัน ผู้ช่วยผู้จัดการ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) กล่าวว่า ข้อมูลระดับประเทศสะท้อนขนาดของปัญหา อย่างชัดเจน โดย ณ สิ้นปี 2566 มีเด็กและเยาวชนไทย อายุ 3 – 18 ปี หลุดออกจากระบบการศึกษาประมาณ

1,025,514 คน ลดลงเหลือ 880,463 คนในปี 2567 และปัจจุบันหากใช้นิยามเดียวกัน อยู่ที่ประมาณ 603,095 คน

“ในการจัดลำดับความสำคัญของการทำงาน กสศ. มุ่งเน้นการค้นหาและช่วยเหลือเด็กที่มีสัญชาติไทยตามทะเบียนราษฎรก่อน จึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายจำนวน 603,095 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 17 กันยายน 2569) ที่ไม่มีรายชื่ออยู่ในระบบการศึกษา เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเทียบกับฐานข้อมูลคนพิการของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (พก.) พบว่ามีเด็กพิการอยู่ในกลุ่มนี้ถึง 15,896 คน ตัวเลขนี้มีความหมายมากกว่าการบอก “จำนวน เด็กพิการนอกระบบการศึกษา” เพราะกำลังชี้ให้เห็นว่า ภายในกลุ่มเด็กที่ถูกเรียกรวมว่า “เด็กนอกระบบการศึกษา” ยังมีความแตกต่างของเงื่อนไขชีวิตและความต้องการสูงมาก ซึ่งในจำนวนนี้ เด็กที่มีความพิการทางสติปัญญา มีสัดส่วนสูงที่สุดถึงร้อยละ 36 รองลงมา คือ ความพิการซ้อน ร้อยละ 25 และความพิการทางการเคลื่อนไหว ร้อยละ 14

นั่นหมายความว่า การมีนโยบายเดียวแล้วนำไปใช้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาทั้งหมดอาจไม่เพียงพอ เพราะเด็กแต่ละกลุ่มมี “โจทย์การเข้าถึงการเรียนรู้” แตกต่างกัน และเป็นข้อค้นพบสำคัญประการแรกว่า ปัญหาเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาไม่ใช่ปัญหาของ “เด็ก” แต่เป็นปัญหาความสามารถของระบบในการตอบสนองต่อความแตกต่างของเด็ก

เมื่อความพิการไม่ใช่แค่เรื่องสุขภาพ แต่คือโอกาสทางการศึกษา

เรื่องราวของ “น้องอึ้งเปา” อายุ 5 ปี ซึ่งถูกค้นพบเมื่อประมาณ 2 ปีก่อน ในตำบลหนองน้ำใส จังหวัดนครราชสีมา ทำให้ข้อค้นพบนี้เห็นภาพชัดเจนขึ้น อึ้งเปาเคยมีพัฒนาการตามปกติและเรียนอยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แต่หลังจากได้รับวัคซีนในช่วงสถานการณ์โควิด-19 อึ้งเปาเกิดภาวะกล้ามเนื้ออ่อนแรง จนไม่สามารถนั่งทรงตัวและไม่สามารถไปเรียนได้ตามปกติ จำเป็นต้องมีผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกัน มารดาของอึ้งเปาซึ่งประกอบอาชีพรับจ้างก็ไม่สามารถอยู่ดูแลลูกได้ตลอดเวลา เมื่อครอบครัวไม่สามารถจัดการกับเงื่อนไขดังกล่าวได้ อึ้งเปาจึงต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาและขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน

“

การค้นหาไม่ใช่ขั้นตอนก่อนการช่วยเหลือ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเรียนรู้ เพราะเด็กจะได้รับโอกาสที่ต่อเมื่อระบบสามารถมองเห็นเขาก่อน

”

หากมองเพียงปลายเหตุ เราอาจบอกว่า “อึ้งเปาเป็นเด็กพิการที่ไม่ได้เรียนหนังสือ” แต่หากมองเชิงระบบ จะเห็นห่วงโซ่ของปัจจัยที่ซับซ้อนกว่านั้น ทั้งภาวะสุขภาพ ความต้องการการดูแล ข้อจำกัดด้านเวลาและรายได้ของครอบครัว รวมถึงรูปแบบการจัดการศึกษาที่อาจยังไม่ยืดหยุ่นเพียงพอ

เรื่องราวของอึ้งเปาสะท้อนให้เห็นว่า การหลุดออกจากระบบการศึกษา ไม่ได้เกิดจากความต้องการของเด็กเสมอไป แต่เกิดจากเงื่อนไขทางสุขภาพ ความพิการ และข้อจำกัดของครอบครัวที่ทำให้เด็กไม่สามารถเข้าถึง รูปแบบการศึกษาที่มีอยู่ได้

ในทางกลับกัน “น้องยาซึร์” อายุ 5 ปี จังหวัดปัตตานี มีความพิการทางการเคลื่อนไหวเช่นเดียวกัน แต่ได้รับการค้นพบจากเครือข่ายคนทำงานในพื้นที่และสามารถเชื่อมต่อเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ เด็กสองคนจึงมีจุดร่วมคือ “ความพิการ” แต่มีเส้นทางชีวิตที่แตกต่างกัน ซึ่งสิ่งที่สร้างความแตกต่าง ไม่ใช่เพียงตัวเด็ก หากคือ การมีหรือไม่มีระบบที่มองเห็นเด็ก ค้นพบเด็ก และเชื่อมเด็กเข้ากับความช่วยเหลือได้ทันเวลา

ข้อค้นพบประการที่สองจึงชัดเจนว่า การค้นหาไม่ใช่ขั้นตอน ก่อนการช่วยเหลือ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเรียนรู้ เพราะเด็ก จะได้รับโอกาสก็ต่อเมื่อระบบสามารถมองเห็นเขาก่อน

ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ “ไม่มีข้อมูล” แต่อยู่ที่ข้อมูล ยังไม่สามารถเดินทางไปถึงเด็ก

นายพัฒนาพงษ์ กล่าวต่อว่า จริง ๆ แล้วประเทศไทยไม่ได้ขาดฐานข้อมูล เกี่ยวกับเด็กหรือคนพิการ มีฐานข้อมูลจำนวนมากที่จัดทำขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ นิยาม และเกณฑ์แตกต่างกัน ข้อมูลของกระทรวงศึกษาธิการกับข้อมูล ของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (พก.) เป็นตัวอย่างสำคัญ กระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญกับอุปสรรคทางการเรียนรู้ที่เกิดจาก มิติด้านสุขภาพ ขณะที่ พก. ประเมินผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงเกิดตัวเลขเด็กพิการในระบบที่แตกต่างกัน เช่น ประมาณ 110,000 คน ตามนิยามของกระทรวงศึกษาธิการ ขณะที่อีกฐานข้อมูลหนึ่งมีจำนวน แตกต่างออกไป ซึ่งตัวเลขที่แตกต่างกันนี้ไม่ได้หมายความว่าฐานข้อมูลใดผิด แต่สะท้อนว่าระบบกำลังมองคนคนเดียวกันจากคนละมุม

ปัญหาที่แท้จริงจึงไม่ใช่เพียง “ทำอะไรให้ตัวเลขตรงกัน” แต่คือ “ทำอะไรให้ข้อมูลจากหลายหน่วยงานสามารถนำมาใช้ค้นหาและ ช่วยเหลือเด็กคนหนึ่งได้จริง” การบูรณาการข้อมูลระหว่าง พก. สำนักบริหารงาน การศึกษาพิเศษ (สศศ.) และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จึงมีความสำคัญ เพราะเป้าหมายของข้อมูลไม่จบลงที่การรายงานจำนวน แต่ต้องนำไปสู่การปฏิบัติ เช่น เด็กอยู่ที่ไหน มีสถานะอะไร มีสิทธิอะไร อยู่ใน หรือนอกกระบวนการศึกษา และหน่วยงานใดควรเข้าไปช่วยเหลือ

“
การค้นพบเด็ก ไม่ใช่เส้นชัย
แต่เป็นเพียงจุดเริ่มต้น
ของการจัดการระบบช่วยเหลือ
”

ดังนั้น ข้อมูลจึงควรเปลี่ยนสถานะจาก “ฐานข้อมูลเพื่อการบริหาร” ไปสู่ “ฐานข้อมูลเพื่อการลงมือทำ”

โดยหนึ่งในข้อมูลที่สะท้อนความท้าทายได้ชัดเจนที่สุด คือการพบ เด็กนอกกระบวนการศึกษาที่มีบัตรประจำตัวคนพิการแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการ ศึกษา จำนวน 29,124 คนทั่วประเทศ เด็กกลุ่มนี้แตกต่างจากเด็ก ที่ระบบยังไม่รู้จัก เพราะระบบมีข้อมูลอยู่แล้วว่าเด็กมีความพิการและมีสิทธิ แต่สิทธินั้นยังไม่สามารถเปลี่ยนเป็นโอกาสทางการศึกษาได้

จึงนำไปสู่ข้อค้นพบประการที่สามว่า “การค้นพบเด็ก” ไม่ใช่เส้นชัย แต่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการจัดการระบบช่วยเหลือ หากระบบค้นหาเด็กได้ แต่ไม่สามารถเชื่อมสิทธิ การศึกษา ครอบครัว และบริการที่จำเป็นเข้าด้วยกัน การมีข้อมูลก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตเด็กเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้ การมีบัตรประจำตัวคนพิการจึงไม่ควรถูกมองเป็นเพียง เรื่องเอกสาร แต่ควรเป็นกลไกหนึ่งในการเปิดประตูสิทธิและบริการ ที่เด็กพึงได้รับ

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของอึ้งเปา ตำบลหนองน้ำใส จังหวัดนครราชสีมา

กิจกรรมติดตามความก้าวหน้า คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา

เด็กพิการในระบบก็ต้องถูกมองเห็นเช่นกัน

นายพัฒนพงษ์ กล่าวต่อว่า การสร้างความเสมอภาคไม่ได้หมายถึง การค้นหาเฉพาะเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาเท่านั้น แต่ต้องมองเห็นเด็กที่ยังอยู่ในระบบการศึกษาและมีความเสี่ยงที่จะหลุดออกไปด้วย จากเด็กที่อยู่ในระบบการศึกษาประมาณ 8 ล้านคน มีเด็กยากจนพิเศษประมาณ 1.3 ล้านคน และในกลุ่มนี้มีเด็กที่มีสถานะความพิการประมาณ โดยร้อยละ 27 เป็นเด็กที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหว ขณะเดียวกัน ยังมีเด็กพิการในระบบการศึกษาประมาณ 110,000 คน ตามนิยามของกระทรวงศึกษาธิการ ตัวเลขเหล่านี้กำลังบอกว่า “เด็กพิการ” ไม่ได้มีเพียงกลุ่มที่อยู่นอกระบบ แต่ยังมีกลุ่มที่อยู่ในระบบและต้องการการสนับสนุนเฉพาะบุคคล

ดังนั้น หากนโยบายมุ่งเพียง “พาเด็กกลับเข้าโรงเรียน” ก็อาจแก้ปัญหาได้เพียงครึ่งเดียว เพราะเด็กบางคนอาจกลับเข้าสู่ระบบแล้ว แต่ยังไม่สามารถเรียนรู้ อยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เป้าหมายที่แท้จริง จึงควรเปลี่ยนจากไม่มีเด็กหลุดออกจากโรงเรียน ไปสู่ความหมายที่กว้างกว่า คือ ไม่มีเด็กหลุดออกจากเส้นทางการเรียนรู้

“โรงเรียนอยู่ใกล้” ไม่ได้แปลว่า “การศึกษาเข้าถึง”

กรณีของ “น้องฟิฟา” อายุ 13 ปี คือภาพสะท้อนสำคัญของความแตกต่างระหว่าง “การเข้าถึงโรงเรียน” กับ “การเข้าถึงการเรียนรู้” ฟิฟามีภาวะออทิสติกระดับเล็กน้อย เคยเรียนร่วมกับเพื่อนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ถูกกลั่นแกล้งและมีพัฒนาการทางการเรียนรู้ช้ากว่าเพื่อน ทำให้ไม่อยากไปโรงเรียน แม้บ้านของฟิฟาจะอยู่ตรงข้ามโรงเรียน เพียงแค่ข้ามถนน แต่ความใกล้ทางกายภาพไม่ได้ทำให้ฟิฟาเข้าถึงการศึกษาได้ เมื่อรวมกับข้อจำกัดด้านฐานะครอบครัว ฟิฟาก็หลุดออกจากระบบการศึกษา เรื่องนี้ทำให้เห็นว่า อุปสรรคทางการศึกษาไม่ได้วัดด้วยระยะทางเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ว่า ระบบสามารถทำให้เด็กเรียนรู้และรู้สึกรู้สึกตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบได้หรือไม่ การพาฟิฟากลับเข้าโรงเรียนแบบเดิมจึงไม่ใช่คำตอบ

ทางออกเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) กระทรวงศึกษาธิการ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) และโรงเรียนวัดเนกขัมมาราม จังหวัดราชบุรี โดยโรงเรียนออกแบบการเรียนรู้ตามแนวทาง “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” ที่เชื่อมกับการศึกษาในระบบ 8 กลุ่มสาระ การศึกษา นอกระบบ และ

การศึกษาตามอัธยาศัย พร้อมเชื่อมโยงวัด ศิลปิน และชุมชน เมื่อโรงเรียนค้นพบว่าฟิฟามีความสนใจด้านศิลปะ จุดแข็งดังกล่าวจึงถูกนำมา ออกแบบเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ฟิฟาสถาปัตยกรรมผลงานศิลปะ เพื่อสร้างรายได้ เรียนรู้ควบคู่กับการเทียบโอนผลการเรียน และกำลังจะสำเร็จ การศึกษาเพื่อเตรียมต่อยอดสู่การประกอบอาชีพ กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า Flexible Learning ไม่ใช่การลดมาตรฐานการศึกษา แต่คือการเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

จาก “เด็กหลุด” สู่ “เส้นทางการเรียนรู้ที่ไม่หลุด”

เมื่อเชื่อมโยงทั้งสามกรณีเข้าด้วยกัน จะเห็นภาพเดียวกันอย่างชัดเจน อังเปาทำให้เราเห็นว่า เด็กอาจหลุดออกจากระบบเพราะระบบไม่สามารถรองรับข้อจำกัดของชีวิต ยาชีรทำให้เห็นว่า ระบบค้นหาและเครือข่ายในพื้นที่สามารถนำเด็กกลับเข้าสู่เส้นทางการเรียนรู้ได้ ฟิฟาทำให้เห็นว่า การกลับเข้าโรงเรียนไม่เพียงพอ หากรูปแบบการเรียนรู้ยังไม่ตอบสนองต่อความแตกต่างของเด็ก ทั้งสามกรณีจึงนำไปสู่ข้อสรุปเดียวกันว่า ระบบการศึกษาที่เสมอภาคต้องเปลี่ยนจากการคิดแบบ “จุด” ไปสู่การคิดแบบ “เส้นทาง” จากเดิมที่มองว่าเด็กต้องเดินเส้นทางเดียว คือ บ้าน โรงเรียน จบการศึกษา ทำงาน ต้องเปลี่ยนเป็นระบบที่มีหลายเส้นทางและสามารถเชื่อมต่อกันได้ เช่น บ้าน ชุมชน โรงเรียน การเรียนรู้นอกระบบ การฝึกทักษะ การทำงาน และการเรียนรู้ต่อเนื่อง สิ่งสำคัญไม่ใช่ว่าเด็กเลือกเส้นทางใด แต่ทุกเส้นทางต้องนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีคุณค่าและสามารถเชื่อมต่อกันได้ และนี่คือหัวใจของ Life Cycle Learning Ecosystem

3 การกิจที่ต้องเปลี่ยน “ข้อมูล” ให้กลายเป็น “โอกาส”

นายพัฒนพงษ์ กล่าวต่อว่า การสร้างระบบดังกล่าวได้จำเป็นต้องขับเคลื่อนอย่างน้อย 3 เรื่องควบคู่กัน

หนึ่ง การบูรณาการข้อมูล ที่ต้องมีการเชื่อมโยงฐานข้อมูลประชากร เด็กและเยาวชน และข้อมูล ความพิการระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้รู้ว่ามีเด็กอยู่ที่ไหน มีสถานะอย่างไร ต้องการอะไร และใครควรเข้าไปช่วย

สอง การเชื่อมสิทธิให้ถึงตัวเด็ก โดยข้อมูลความพิการต้องนำไปสู่การเข้าถึงบัตรประจำตัวคนพิการ สวัสดิการ บริการสนับสนุน และสิทธิทางการศึกษา ไม่ใช่จบลงที่การขึ้นทะเบียน

สาม การค้นหา ช่วยเหลือ และป้องกัน ต้องทำงานทั้งกับเด็กที่หลุดออกมาแล้วและเด็กที่ยังอยู่ในระบบการศึกษา โดยสร้างระบบเฝ้าระวังความเสี่ยงและกลไกช่วยเหลือก่อน ที่เด็กจะหลุดจากระบบการศึกษา

ทั้ง 3 การกิจนี้ต้องทำงานเชื่อมโยงกัน เพราะข้อมูลที่ไม่เชื่อมต่อกับสิทธิ จะไม่สร้างโอกาส และสิทธิที่ไม่เชื่อมต่อการเรียนรู้ก็ไม่สามารถเปลี่ยนเส้นทางชีวิตของเด็กได้

Life Cycle Learning Ecosystem ระบบที่ต้องมองเด็กทั้งชีวิต

หาก Zero Dropout คือ การไม่ปล่อยให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา Life Cycle Learning Ecosystem คือ การทำให้เด็กไม่หลุดออกจาก “เส้นทางการเรียนรู้” โดยระบบดังกล่าวควรประกอบด้วย ห่วงโซ่สำคัญตั้งแต่การค้นหา การเข้าใจความต้องการ การเชื่อมสิทธิสวัสดิการ การออกแบบการเรียนรู้ การสนับสนุนครอบครัว การเชื่อมต่อกับชุมชน การพัฒนาทักษะ การเทียบโอนและรับรองการเรียนรู้ การเชื่อมต่อกับอาชีพและการดำรงชีวิต ซึ่งในระบบแบบนี้ โรงเรียนไม่ใช่ผู้รับผิดชอบเพียงลำพัง แต่ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านสังคม หน่วยงานด้านสุขภาพ ภาคเอกชน และหน่วยจัดการเรียนรู้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศนี้ด้วยเช่นกัน

ขณะเดียวกัน “ครู” ก็ไม่ได้มีบทบาทเพียงการถ่ายทอดเนื้อหา แต่ต้องเป็นผู้ที่สามารถออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ เชื่อมทรัพยากร และทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชน นี่คือการเปลี่ยนจาก “ระบบที่ทำให้เด็กปรับตัวเข้าหาโรงเรียน” ไปสู่ “ระบบที่ปรับตัวเพื่อให้เด็กเรียนรู้ได้”

All Means All ต้องเริ่มจากการยอมรับว่า “ความเหมือน” ไม่ได้สร้างความเสมอภาค

หัวใจของความเสมอภาคไม่ใช่การทำให้เด็กทุกคนได้รับสิ่งเดียวกัน แต่คือการทำให้เด็กได้รับสิ่งที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิตของตนเอง เด็กที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวอาจต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก และการเดินทางที่เหมาะสม เด็กที่มีความพิการทางสติปัญญาอาจต้องการเวลา และวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่าง เด็กที่มีภาวะออทิสติกอาจต้องการสภาพแวดล้อม

ที่ปลอดภัยและการออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล ดังนั้น “All Means All” จึงไม่ใช่การบอกว่า เด็กทุกคนต้องเรียนเหมือนกัน แต่หมายถึงเด็กทุกคนต้องมีโอกาสเรียนรู้ในแบบที่ทำให้เขาสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ และนี่คือเหตุผลที่ Flexible Learning มีความสำคัญ เพราะความยืดหยุ่นไม่ได้หมายถึงการลดความคาดหวังต่อผู้เรียน แต่หมายถึงการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนมีเส้นทางที่หลากหลายมากขึ้น

ท้ายที่สุด เป้าหมายของการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาอาจต้องขยับไปอีกขั้น จาก Zero Dropout สู่ Zero Exclusion ที่ไม่ใช่เพียงไม่มีเด็กหลุดออกจากระบบ แต่ไม่มีเด็กคนใดถูกกันออกจากโอกาสในการเรียนรู้เพราะความพิการ ความยากจน ความแตกต่าง เช่น ข้อจำกัดของระบบ ซึ่งยิ่งเป่าเตือนเราว่า เด็กอาจหายไปจากระบบโดยที่ไม่มีใครตั้งใจให้เป็นเช่นนั้น ยาชีรบอกเราว่า หากระบบมองเห็นเด็กได้เร็ว โอกาสในการกลับคืนสู่การเรียนรู้ก็เกิดขึ้นได้ พิพาพิสูงนว่า เมื่อระบบยอมปรับตัวและมองเห็นจุดแข็งของผู้เรียน การศึกษาไม่ได้เป็นเพียงการ “กลับเข้าโรงเรียน” แต่สามารถกลายเป็นเส้นทางสู่อาชีพและความภาคภูมิใจในตนเองได้

ดังนั้น การกิจสำคัญของ กสศ. และภาคีเครือข่ายจึงไม่ควรจบลงที่การค้นหาเด็ก 603,095 คน หรือการระดมว่ามีเด็กพิการ 15,896 คน แต่ต้องเดินต่อจาก “รู้ว่าเด็กอยู่ที่ไหน” ไปสู่ “รู้ว่าเด็กต้องการอะไร” และจาก “รู้ว่าเด็กต้องการอะไร” ไปสู่ “สร้างระบบที่ทำให้เด็กเดินต่อไปได้” เพราะท้ายที่สุดแล้ว ความสำเร็จของการศึกษาไม่ได้วัดจากจำนวนเด็กที่มีชื่ออยู่ในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ว่า เด็กทุกคนมีโอกาสเรียนรู้หรือไม่ มีพื้นที่ให้เติบโตหรือไม่ มีทักษะสำหรับชีวิตหรือไม่ และสามารถก้าวไปสู่อนาคตที่ตนเองเลือกได้หรือไม่

หากทำได้เช่นนี้ All Means All จะหมายถึงทุกคนจริง ๆ รวมถึงเด็กที่พิการ เด็กที่ยากจน เด็กที่มีข้อจำกัด และเด็กที่วันนี้อยู่ไม่มีชื่ออยู่ในระบบ เพราะเมื่อระบบสามารถมองเห็นเด็กทุกคน ออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับทุกคน และทำให้ทุกคนมีเส้นทางเดินต่อไปได้ เมื่อนั้น “ความเสมอภาคทางการศึกษา” จะไม่ใช่เพียงการเปิดประตูโรงเรียนให้กว้างขึ้น แต่คือการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ไม่มีประตูใดปิดกั้นอนาคตของเด็กคนใดอีกต่อไป

เวทีปลูกพลังใจ เปลี่ยนพลังสังคม กิจกรรมป้องกันเด็กหลุดจากระบบ วันที่ 5 โครงการทุนพัฒนาระบบสายอาชีพขั้นสูง สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ วันที่ 6 - 8 มีนาคม 2569 ณ โรงแรม ภูเก็ต วิลล่า ภูเก็ต

เมื่อ “การดูแลเด็ก”

ไม่ใช่งานของใครคนหนึ่ง

เด็กที่ต้องการความช่วยเหลือไม่ได้ต้องการเพียง “คนมาช่วยเมื่อเกิดปัญหา” แต่ต้องการระบบที่มองเห็นพวกเขาตั้งแต่ยังไม่เกิดวิกฤต เข้าใจความแตกต่างของแต่ละคน เชื่อมโยงโรงเรียนกับครอบครัว ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ และสร้างเส้นทางการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องไปจนถึงการมีทักษะ มีอาชีพ และการใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี การเปลี่ยนจาก “ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน” ไปสู่ “ระบบนิเวศการศึกษา” จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มงานให้โรงเรียน แต่คือการทำให้ทุกส่วนของระบบเชื่อมโยงกัน เพื่อมองเห็น “เด็กทั้งคน” และทำให้การศึกษาเป็นพื้นที่ที่เด็กทุกคนสามารถเรียนรู้ เติบโต และเดินต่อไปได้

ในวันที่ปัญหาของเด็กปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน โรงเรียนมักถามว่า “จะช่วยเหลือเด็กคนนี้อย่างไร” แต่คำถามที่สำคัญกว่าคือ “เหตุใดเราจึงไม่สามารถมองเห็นสัญญาณของปัญหาได้ตั้งแต่ก่อนที่มันจะลุกลาม”

คำถามนี้ทำให้ “ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน” ไม่ถูกมองเป็นเพียงงานสนับสนุนที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเรียนการสอน หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐานของระบบการศึกษา เพราะเด็กแต่ละคนไม่ได้มีเพียงคะแนน ผลการเรียน หรือสถานะว่าอยู่หรือหลุดออกจากระบบเท่านั้น แต่ยังมีครอบครัว ความสัมพันธ์ ความรู้สึก ความฝัน ความต้องการ และเงื่อนไขชีวิตที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะเด็กพิการและเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ไม่ควรถูกมองเป็น “ปัญหาของเด็ก” ที่เด็กต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบ แต่เป็นโจทย์ที่ระบบการศึกษาต้องปรับตัวเพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้และเติบโตได้

นายแพทย์ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ ที่ปรึกษา
คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพการศึกษา
ระดับสูงกว่าภาคบังคับ กองทุนเพื่อความเสมอภาค
ทางการศึกษา (กสศ.) กล่าวว่า เหตุการณ์ความรุนแรง
ในโรงเรียน หรือ School Shooting เป็นภาพสะท้อนหนึ่ง

ที่ทำให้เห็นความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพราะในชีวิตประจำวัน
ครูและบุคลากรมีโอกาสเห็นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ความสัมพันธ์
กับเพื่อน อารมณ์ ความสนใจ ตลอดจนสัญญาณความเสี่ยงต่าง ๆ หากโรงเรียน
มีระบบที่เข้มแข็ง สัญญาณเหล่านี้สามารถนำไปสู่การเฝ้าระวัง คัดกรอง
ช่วยเหลือ และส่งต่อได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น แต่หากระบบอ่อนแอ ปัญหาเล็ก ๆ
อาจถูกปล่อยให้สะสมจนกลายเป็นปัญหาใหญ่

ความรุนแรงจึงอาจเป็นเพียง “ยอดของภูเขาน้ำแข็ง” ขณะที่ใต้ผิวน้ำ
ยังมีปัญหาอีกมาก ทั้งความยากจน ความต้องการจำเป็นพิเศษ ปัญหา
ด้านอารมณ์ พฤติกรรม การถูกกลั่นแกล้ง และความรุนแรงในครอบครัว
ดังนั้น ระบบที่ดีจึงไม่ควรรอให้เกิดเหตุแล้วจึงเข้าไปจัดการ แต่ต้อง
สร้างความสามารถในการมองเห็นและช่วยเหลือเด็กก่อนที่ปัญหา
จะกลายเป็นวิกฤต

“รู้จักเด็กเป็นรายบุคคล” ต้องมากกว่ารู้ชื่อและผลการเรียน

นายแพทย์ยงยุทธ กล่าวว่า รากฐานสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือ
นักเรียน คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล แต่การรู้จักเด็กไม่ได้หมายถึง
การรู้ชื่อ อายุ หรือผลการเรียน หากต้องเข้าใจถึงตัวตน ความสนใจ จุดแข็ง
ข้อจำกัด สภาพครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน และเงื่อนไขที่อาจเป็น
อุปสรรคต่อการเรียนรู้ ข้อมูลเหล่านี้เปรียบเสมือน “ฐานข้อมูลเชิงมนุษย์”
ที่ช่วยให้โรงเรียนเข้าใจว่าเด็กแต่ละคนกำลังเผชิญอะไร และต้องการ
การสนับสนุนแบบใด

สำหรับเด็กพิการ แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม
เพราะเด็กพิการทุกคนควรได้รับโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษาและเข้าถึง
สถานศึกษาได้มากกว่าที่เป็นอยู่โดยไม่ถูกแยกออกเพียงเพราะมีความแตกต่าง
การรู้จักเด็กเป็นรายบุคคลจึงไม่ควรเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของงานแนะแนว
แต่ต้องเป็นฐานในการออกแบบระบบการเรียนรู้และการช่วยเหลือ
ที่ตอบสนองต่อความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียน

**การรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล
จึงไม่ควรเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของงานแนะแนว
แต่ต้องเป็นฐานในการออกแบบระบบการเรียนรู้
และการช่วยเหลือที่ตอบสนอง
ต่อความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียน**

บทเรียนจากการศึกษาดูงานด้านการปฏิรูปการศึกษาที่ประเทศ
ฟินแลนด์สะท้อนให้เห็นว่า การดูแลเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ
ไม่ควรถูกผลักให้เป็นหน้าที่ของครูการศึกษาพิเศษเพียงกลุ่มเดียว เพราะ
ในหลักสูตรวิชาชีพครูมีทั้งการศึกษาพิเศษและการจัดการชั้นเรียน
เพื่อให้ครูเข้าใจเด็กที่มีความแตกต่าง และสามารถสร้างสภาพแวดล้อม
ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ รวมถึงใช้จิตวิทยาเชิงบวกในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับ
ผู้เรียน เหตุผลสำคัญคือ เด็กไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่กับครูการศึกษาพิเศษตลอดเวลา
แต่ใช้ชีวิตอยู่ในห้องเรียนและอยู่ร่วมกับเพื่อนทุกวัน

ดังนั้น ครูทุกคนควรมีความรู้พื้นฐานในการเข้าใจและจัดการเรียนรู้
สำหรับเด็กที่มีความแตกต่าง เพราะการเรียนรู้รวมจะเกิดขึ้นจริงไม่ได้
หากระบบยังคิดว่าเด็กที่แตกต่างเป็นความรับผิดชอบของคนบางกลุ่ม

Bullying ไม่ใช่เรื่องของ “เด็กสองคน”

การกลั่นแกล้ง หรือ Bullying เป็นอีกเรื่องที่สะท้อนให้เห็น
อย่างชัดเจนว่า การแก้ปัญหาเด็กเป็นรายเหตุการณ์อาจไม่เพียงพอ
โดยเฉพาะเด็กออทิสติก เด็กพิการ หรือเด็กที่มีความแตกต่างจากเพื่อน
หากโรงเรียนไม่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เด็กอาจไม่ยอมมา
โรงเรียน สูญเสียความมั่นใจ และท้ายที่สุดอาจหลุดออกจากเส้นทาง
การศึกษา

“เมื่อครูและเรามีจำนวนจำกัด ครูที่ปรึกษาจึงต้องมีบทบาทมากขึ้น ขณะเดียวกัน โรงเรียนยังจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ปกครองทั่วไป กับผู้ปกครองของเด็กพิการและเด็กด้อยโอกาส เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้รวม ที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้”

เป้าหมายไม่ใช่เพียง “เรียนจบ” แต่ต้อง “ไปได้”

หากการศึกษาไม่มีเป้าหมายเพื่อเตรียมเด็กให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ ระบบดูแลเด็กก็ไม่ควรสิ้นสุดลงในวันที่เด็กเรียนจบ ระบบนิเวศการศึกษาที่ดี จึงต้องเชื่อมต่อระหว่างโรงเรียน สถานศึกษาสายอาชีพ การพัฒนาทักษะ สถานประกอบการ และการมีงานทำเข้าด้วยกัน โดยโรงเรียนทำหน้าที่ วางรากฐานและดูแลเด็กในช่วงแรก สถานศึกษาสายอาชีพจะช่วยต่อยอด ทักษะต่าง ๆ ขณะที่สถานประกอบการเป็นพื้นที่สำคัญในการเปลี่ยนทักษะ ให้กลายเป็นโอกาสในการทำงาน โดยเฉพาะเด็กพิการและเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

ดังนั้น คำถามของระบบการศึกษาจึงไม่ควรหยุดอยู่ที่ “เด็กเรียนจบ หรือไม่” แต่ต้องถามต่อว่า “หลังเรียนจบแล้ว เด็กจะใช้ชีวิตอย่างไร มีทักษะอะไร และสามารถประกอบอาชีพได้หรือไม่” คำถามนี้เองที่ทำให้ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเชื่อมต่อกับแนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Cycle Learning) อย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม เมื่อ “ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน” ทำงานอย่างเชื่อมโยง ภายในโรงเรียน จะขยายออกไปเชื่อมกับครอบครัว ชุมชน หน่วยงาน ด้านสังคม สถานศึกษาสายอาชีพ และสถานประกอบการ ระบบก็จะก้าวไปสู่ “ระบบนิเวศการศึกษา” และเมื่อระบบนิเวศดังกล่าวสามารถทำให้ผู้เรียน มีเส้นทางการเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต ก็จะเชื่อมโยงกับ Life Cycle Learning

ขณะเดียวกัน แนวคิดนี้ยังเชื่อมโยงกับ Zero Dropout การป้องกัน เด็กหลุดออกจากระบบไม่ได้เริ่มต้นในวันที่เด็กหายออกจากโรงเรียน แต่ต้องเริ่มตั้งแต่วันที่ระบบสามารถมองเห็นความเสี่ยง เข้าใจความต้องการ และเข้าไปช่วยเหลือได้ทันที

ทั้ง 3 แนวคิดจึงไม่ได้เป็นเรื่องเดียวกัน แต่เป็น “กลไก” ที่ทำงาน เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ กลไกสำคัญ ในระดับโรงเรียน ขณะที่ระบบนิเวศการศึกษา คือ การขยายกลไก

ไปสู่ครอบครัว ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ส่วน Life Cycle Learning คือ ภาพปลายทางที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเดินต่อบนเส้นทางการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ตลอดชีวิต โดย Zero Dropout คือ มิติของการป้องกันไม่ให้เกิดหลุดออกจากเส้นทางดังกล่าว

ท้ายที่สุดแล้ว ความสำเร็จของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ควร ถูกวัดแค่จำนวนเด็กที่ยังอยู่ในโรงเรียน แต่ต้องมองถึงคุณภาพชีวิตและ อนาคตของเด็กว่า เด็กควรได้เรียนรู้อย่างมีความสุข อยู่ในโรงเรียน อย่างปลอดภัย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ค้นพบศักยภาพของตนเอง สำเร็จการศึกษา มีทักษะที่จำเป็น และสามารถก้าวเข้าสู่สังคมและ โลกการทำงานได้อย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะเด็กพิการและเด็กที่มีความ ต้องการจำเป็นพิเศษ ระบบไม่ควรเรียกร้องให้เด็กต้องเปลี่ยนตัวเอง เพื่อให้เข้ากับระบบเพียงฝ่ายเดียว แต่ระบบการศึกษาต้องมีความยืดหยุ่น เพียงพอที่จะปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับความแตกต่างของผู้เรียน นี่คือการเปลี่ยนผ่านจาก “ระบบที่ให้เด็กปรับตัวเข้าหาการศึกษา” ไปสู่ “ระบบการศึกษาที่สามารถปรับตัวเพื่อให้เด็กเรียนรู้ได้”

ดังนั้น การสร้างระบบนิเวศการศึกษาจึงไม่ใช่การทำให้ทุกหน่วยงาน ต้องทำงานมากขึ้น แต่คือการทำให้ทุกหน่วยงาน ทำงานเชื่อมโยงกันมากขึ้น เพราะเด็กหนึ่งคนไม่ได้มีเพียง “ปัญหาการเรียน” แต่มีทั้งครอบครัว ความสัมพันธ์ ความรู้สึก ความฝัน และอนาคต เมื่อระบบการศึกษา สามารถมองเห็น “เด็กทุกคน” ไม่ใช่เพียงคะแนนหรือสถานะใน “ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน” ก็จะก้าวพ้นจากการเป็นเพียงงานสนับสนุน แต่กลายเป็น โครงสร้างพื้นฐานสำคัญของระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เมื่อโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ สามารถเชื่อมต่อ เป็นระบบเดียวกัน เด็กทุกคนโดยเฉพาะเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ จะไม่เพียงมีโอกาสดู “อยู่ในระบบการศึกษา” แต่จะมีโอกาสเรียนรู้ เติบโต ค้นพบศักยภาพ และเดินต่อไปบนเส้นทางชีวิตของตนเอง ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เพราะเป้าหมายสูงสุดของระบบการศึกษา ไม่ใช่ การทำให้เด็ก “ไม่หลุดออกจากโรงเรียน” แต่คือการสร้างระบบที่ทำให้เด็ก ไม่หลุดออกจากการเรียนรู้ ไม่หลุดออกจากโอกาส และไม่หลุดออกจาก อนาคตของตนเอง

“ALL MEANS ALL” คำว่า “ทุกคน” ต้องหมายถึงทุกคนจริง ๆ

“คนพิการคนหนึ่ง เมื่อเดินออกจากประตูของหน่วยงานหนึ่งแล้ว เขาจะเดินต่อไปที่ไหนและใครจะเป็นคนรอรับพวกเขาเหล่านั้น”

คำถามสั้น ๆ แต่กลับสะท้อนปัญหาใหญ่ของการสร้างโอกาสให้คนพิการได้อย่างชัดเจน เพราะเส้นทางชีวิตของคนพิการไม่ได้อยู่ในระบบใดระบบหนึ่ง หากแต่พาดผ่านหลายระบบ ตั้งแต่การค้นพบและรับรองสิทธิ สุขภาพ การศึกษา การฟื้นฟู การพัฒนาศักยภาพ การมีงานทำ ไปจนถึงการใช้ชีวิตและการมีส่วนร่วมในสังคม

ข้อมูลจากเวทีสานพลัง “ALL MEANS ALL Learning Ecosystem: นิเวศการเรียนรู้เพื่อทุกคน” ที่จัดขึ้นโดยกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2569 ณ ห้องประชุม Magic 3 โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ ไม่ได้ชวนสังคมมองคนพิการผ่านกรอบของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่ชวนทุกฝ่ายมองเห็น “เส้นทางชีวิตของคนพิการ” ตั้งแต่วันที่คนพิการยังไม่ถูกค้นพบ เข้าสู่ระบบการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพ สร้างทักษะ ก้าวสู่โลกการทำงาน และใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี

หัวใจของเวทีจึงไม่ใช่เพียงคำถามว่า “ใครรับผิดชอบคนพิการ” แต่คือ “เราจะออกแบบระบบอย่างไรให้ชีวิตของคนพิการไม่ขาดตอน ระหว่างหน่วยงาน ช่างวัย และสถานการณ์ของชีวิต” ภาพของระบบนิเวศการเรียนรู้ดังกล่าวอาจอธิบายผ่าน 6 คำสำคัญ ได้แก่ FIND – LEARN – GROW – WORK – BELONG – INTEGRATE ตั้งแต่การค้นหาให้พบ การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ การเชื่อมต่อสู่การทำงาน การมีพื้นที่และการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไปจนถึงการบูรณาการทุกกลไกให้ทำงานต่อเนื่องเป็นระบบเดียวกัน

กิจกรรมการเรียนรู้ของเยาวชน โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ

เสียงจากผู้ร่วมเวทีทั้ง 7 คนทำให้เห็นภาพชัดว่า แม้แต่ละคนจะทำงานอยู่คนละ “ตู้โดยสาร” ของระบบ แต่แท้จริงแล้วทุกคนกำลังดูแล “ผู้โดยสารในขบวนรถไฟเดียวกัน” สิ่งที่ประเทศไทยต้องสร้างจึงไม่ใช่เพียงโครงการที่ดีเพิ่มขึ้น แต่คือ รอยต่อที่ทำให้โครงการและกลไกที่มีอยู่สามารถเชื่อมต่อเป็นขบวนเดียวกันได้

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพ ชุมชนเพื่อคนพิการจังหวัดเลย

FIND: ก่อนจะพาใครไปไกล ต้องทำให้เขา “ถูกมองเห็น” ก่อน

จุดเริ่มต้นของระบบนิเวศคือ การค้นหา เพราะคนพิการจำนวนหนึ่งยังไม่สามารถเข้าสู่ระบบสิทธิและบริการได้ตั้งแต่ต้น ซึ่งในประเด็นนี้ นางสาวสิริณัฐ อ่อนไสว ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมสิทธิ กองส่งเสริมสิทธิและสวัสดิการคนพิการ กรมส่งเสริม

และพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (พท.) นำเสนอภาพสำคัญว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้ได้รับบัตรประจำตัวคนพิการประมาณ 2.3 ล้านคน โดยส่วนใหญ่ เป็นผู้สูงอายุร้อยละ 61 รองลงมาคือ วัยแรงงานร้อยละ 34 วัยเด็กร้อยละ 3.3 และเด็กแรกเกิดร้อยละ 0.5 แต่ตัวเลขนี้ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ “มองไม่เห็น” อยู่เบื้องหลัง เพราะข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่า ประเทศไทยมีคนพิการมากกว่า 4 ล้านคน ขณะที่ มีเพียง 2 ล้านกว่าคนที่เข้าถึงการขึ้นทะเบียนและมีบัตรประจำตัวคนพิการ ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนว่า โจทย์แรกของระบบไม่ใช่การจัดสวัสดิการ แต่คือการทำให้คนพิการถูกค้นพบ ถูกยืนยันตัวตน และเข้าถึงสิทธิบัตรประจำตัวคนพิการจึงไม่ได้เป็นแค่เอกสาร แต่เป็น “ประตูไปสู่สิทธิ” ตามมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ อย่างไรก็ตาม การเดินทางถึงประตูนี้ยังมีอุปสรรคหลายอย่างที่คนพิการต้องเผชิญ ทั้งการอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ครอบครัวที่ยังไม่ยอมรับความพิการ และข้อจำกัดในกระบวนการทางการแพทย์ โดยเฉพาะความพิการด้านจิตใจ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ และออทิสติก ซึ่งต้องอาศัยแพทย์เฉพาะทางในการประเมิน ขณะที่แพทย์เฉพาะทางอย่างจิตแพทย์ยังมีจำนวนจำกัดและไม่ทั่วถึง

“

โจทย์แรกของระบบไม่ใช่เพียงการจัดสวัสดิการ แต่คือการทำให้คนพิการถูกค้นพบ ถูกยืนยันตัวตน และเข้าถึงสิทธิ บัตรประจำตัวคนพิการ จึงไม่ได้เป็นแค่เอกสาร แต่เป็นประตูไปสู่สิทธิ ตามมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

”

ด้วยเหตุนี้ พท. จึงปรับวิธีทำงานจาก “รอให้คนพิการมาหา” เป็น “การทำงานเชิงรุกที่เดินเข้าไปหาคนพิการ” โดยใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ทั้งบัตรประจำตัวคนพิการดิจิทัล การประเมินผ่านระบบออนไลน์ การออกเอกสารรับรองทางอิเล็กทรอนิกส์ และการพัฒนา

ระบบ One Stop Service ร่วมกับโรงพยาบาลกว่า 100 แห่งทั่วประเทศ เพื่อให้กระบวนการตรวจประเมินและออกบัตรสามารถเกิดขึ้นในจุดเดียว ลดภาระการเดินทางของคนพิการและครอบครัว

ขณะเดียวกัน การเชื่อมโยงฐานข้อมูลกับ ThaiID สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และกระทรวงมหาดไทยก็เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ข้อมูลไม่หยุดอยู่ที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่สามารถนำไปใช้เพื่อดูแลสิทธิ สวัสดิการ และคุณภาพชีวิต โดยการ “ค้นพบ” ไม่ควรจบลงที่การมีบัตร เพราะการค้นพบที่แท้จริงต้องนำไปสู่การเห็นศักยภาพ ความสนใจ และความเป็นไปได้ของชีวิต พท. จึงให้ความสำคัญต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาทักษะ การประกอบอาชีพอิสระ การ Reskill และ Upskill รวมถึงการใช้เทคโนโลยีและ AI เพื่อสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ เพราะการเปิดประตูสิทธิเป็นเพียงก้าวแรก หลังประตูนั้นต้องมีเส้นทางชีวิตรออยู่

เวทีปลูกพลังใจ เปลี่ยนพลังสังคม กิจกรรมปฐมนิเทศนักศึกษาทุน รุ่นที่ 5 โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ วันที่ 6 - 8 มีนาคม 2569 ณ โรงแรม ภูเขา ริสอร์ท บาย เดอะ ซี

LEARN: การรับเข้าโรงเรียน ไม่เท่ากับการทำให้ “ทุกคนเรียนรู้อะไรได้”

เมื่อคนพิการถูกค้นพบแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการสร้างพื้นที่ให้เขาได้เรียนรู้ในแบบที่เหมาะสมกับตนเอง นางวรางคณา ไชยเรือน ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาพิเศษ (สศศ.) ชี้ให้เห็นภาพของระบบการศึกษาว่า ปีการศึกษา 2569 ประเทศไทย

มีนักเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ประมาณ 6 ล้านกว่าคน ในจำนวนนี้มีเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษหรือเด็กพิการทางการศึกษาประมาณ 3.7 แสนคน เด็กเหล่านี้อยู่ในโรงเรียนจัดการเรียนรวมกว่า 21,000 แห่ง และโรงเรียนเฉพาะความพิการ 130 แห่ง โดยเด็กพิการทางการศึกษาประมาณ 3.3 แสนคนอยู่ในโรงเรียนจัดการเรียนรวม ซึ่งโจทย์สำคัญคือ ประเทศไทยไม่สามารถจัดสรรครูการศึกษาพิเศษให้ประจำครบทุกโรงเรียนได้ และครูในโรงเรียนทั่วไปจำนวนมากไม่ได้จบด้านการศึกษาพิเศษโดยตรง

ขณะเดียวกัน นิยามความพิการของแต่ละระบบยังแตกต่างกัน พท. จำแนกความพิการ 7 ประเภท ส่วน สพฐ. จำแนกความพิการทางการศึกษา 9 ประเภท เด็กในระบบการศึกษาจึงมีทั้งผู้ที่มีบัตรประจำตัวคนพิการและผู้ที่ไม่ได้มีบัตรแต่ต้องการการเรียนรู้และจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเฉพาะด้าน ประเด็นสำคัญไม่ใช่เพียง “เด็กพิการเรียนอยู่ที่ไหน” แต่คือ “โรงเรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับเด็กแต่ละคนได้หรือไม่” ในกลุ่มเด็กพิการทางการศึกษา 9 ประเภท กลุ่มที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ หรือ LD (Learning Disability) มีสัดส่วนสูงถึงประมาณร้อยละ 80 ยิ่งทำให้เห็นว่า โจทย์การศึกษาเพื่อทุกคนไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะ

โรงเรียนเฉพาะทาง แต่เป็นโจทย์ของโรงเรียนทั่วไปทั้งระบบ แนวคิด Flexible Learning Ecosystem จึงต้องเริ่มจากการเปลี่ยนวิธีคิด โรงเรียนไม่ควรบังคับให้เด็กทุกคนปรับตัวเข้ากับระบบแบบเดียวกัน แต่ระบบต้องสามารถปรับเข้าหาความแตกต่างของผู้เรียน โดยหัวใจสำคัญคือ IEP (Individualized Education Plan) หรือแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ตอบโจทย์ชีวิตจริงของเด็ก ไม่ใช่เพียงเอกสารตามระบบ ขณะเดียวกัน ครูต้องได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะเพื่อสามารถสังเกต คัดกรอง และออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน

“

ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่เพียง เด็กพิการเรียนอยู่ที่ไหน แต่คือ โรงเรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับเด็กแต่ละคนได้หรือไม่

”

อีกประเด็นสำคัญคือ “ช่วงเปลี่ยนผ่าน” โดยเฉพาะจากประถมศึกษาปีที่ 6 ไปสู่มัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไปสู่มัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กมีความเสี่ยงต่อการหลุดจากการดูแล หากข้อมูลไม่ถูกส่งต่อ โรงเรียนปลายทางอาจต้องเริ่มต้นทำความเข้าใจเด็กใหม่ทั้งหมด ดังนั้นระบบที่ดีจึงต้องทำให้ข้อมูลเดินทางไปพร้อมกับผู้เรียน ไม่ใช่ปล่อยให้เด็กต้องแบกประวัติชีวิตและความต้องการของตัวเองไปอธิบายกับหน่วยงานใหม่ทุกครั้ง

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพ มูลนิธิปัญญาปลูกฟาร์มสุข จังหวัดสมุทรสงคราม

“การเรียนรู้ต้องเริ่มจากคนคนนี้” ไม่ใช่จากคำว่า “เด็กพิการ”

นางสาวพิมพ์ใจ พันวินิต ประธานกรรมการ มูลนิธิปัญญาปลูกฟาร์มสุข และผู้อำนวยการ ศูนย์การเรียนรู้ปัญญาฟาร์มสุข จังหวัดสมุทรสงคราม ขวนเปลี่ยนจุดตั้งต้นของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษว่า **“ไม่มีเด็กคนไหนเหมือนกัน**

“แม้จะอยู่ในกลุ่มอาการเดียวกัน เด็กดาวนซินโดรมหรือออทิสติกแต่ละคนอาจมีความสนใจ ศักยภาพ ข้อจำกัด และรูปแบบการสื่อสารแตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง คำถามจึงไม่ควรเป็น “เด็กกลุ่มนี้ต้องเรียนอะไร” แต่ต้องเป็น “เด็กคนนี้เป็นใคร และเขาเรียนรู้ได้ดีที่สุดอย่างไร”

ผู้ปกครองจึงไม่ควรถูกมองเพียงว่าเป็นผู้สนับสนุนการศึกษา แต่ต้องเป็น **“ผู้ร่วมออกแบบการเรียนรู้”** เพราะเป็นผู้ที่รู้จักพฤติกรรม และชีวิตประจำวันของเด็กมากที่สุด และต้องทำงานร่วมกับแพทย์ นักกิจกรรมบำบัด นักกายภาพบำบัด และทีมสหวิชาชีพ เพื่อประกอบข้อมูล

ให้ครบทั้งด้านข้อจำกัดและศักยภาพ การออกแบบ IEP จึงควรใช้ความสนใจของเด็กเป็นฐาน หากเด็กสนใจปลา ต้นไม้ การทำอาหาร หรือกิจกรรมบางอย่าง ความสนใจเหล่านั้นสามารถกลายเป็นแกนของการเรียนรู้ได้ เพราะแรงจูงใจภายในเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เด็กอยากเรียนรู้ นอกจากนี้ครอบครัวยังสามารถเปลี่ยนกิจวัตรประจำวันให้กลายเป็นการเรียนรู้ ตั้งแต่การทำงานบ้าน การทำอาหาร การทำขนม ไปจนถึงการใช้เทคโนโลยีเรียนรู้ด้วยตนเอง สำหรับเด็กที่มีความพิการซ้อนหรือรุนแรง **ครอบครัวอาจเป็น “หลังพิง” ที่สำคัญที่สุด** เพราะเป้าหมายไม่ได้อยู่ที่การทำให้ทุกคนเข้าสู่ตลาดแรงงานเหมือนกัน แต่คือการสร้างทักษะชีวิต ความปลอดภัย การดูแลตนเอง และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และมีศักดิ์ศรี

“

การจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจึงควรใช้ความสนใจของเด็กเป็นฐาน หากเด็กสนใจเรื่องปลา ต้นไม้ การทำอาหาร หรือกิจกรรมบางอย่าง ความสนใจเหล่านั้นสามารถกลายเป็นแกนของการเรียนรู้ได้ เพราะแรงจูงใจภายในเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เด็กอยากเรียนรู้

”

ประสบการณ์ของศูนย์การเรียนรู้ปัญญาฟาร์มสุขยังสะท้อนว่า **“ความสุขและสุขภาวะทางใจต้องมาก่อนวิชาการ”** โดยเฉพาะเด็กที่เคยเรียนไม่ทันเพื่อน สื่อสารลำบาก หรือเคยถูกกลั่นแกล้งจนกลัวโรงเรียน การทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและมีความสุขจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้ ดังนั้น Flexible Learning ไม่ควรถูกตีความง่าย ๆ ว่าเป็นการเรียนที่บ้าน เพราะสำหรับครอบครัวยากจน ค่าเดินทางหรือค่าใช้จ่ายในการจัดการเรียนรู้ ก็อาจเป็นอุปสรรคสำคัญเช่นกัน การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจึงต้องมีทั้งสื่อออนไลน์ การเสริมพลังผู้ปกครอง และระบบสนับสนุนที่ช่วยลดต้นทุนของครอบครัว

เวทีปลูกพลังใจ เปลี่ยนพลังสังคม กิจกรรมปฐมนิเทศนักเรียน รุ่นที่ 5 โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ วันที่ 6 - 8 มีนาคม 2569 ณ โรงแรม ภู-ชญา รีสอร์ท บาย เดอะ ซี

GROW: เป้าหมายไม่ใช่เพียง “เรียนได้” แต่ต้อง “ใช้ชีวิตได้”

รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิศา ตันติเฉลิม หัวหน้าโครงการทุนเสริมวิชาการโครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ และรองคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขวนตั้งคำถามที่หลายครอบครัวกังวลใจว่า **“หากวันหนึ่งไม่มีพ่อแม่แล้ว ลูกจะอยู่ได้อย่างไร”**

คำถามนี้ทำให้ปลายทางของการศึกษาต้องเปลี่ยนจากการพาเด็กผ่านระบบไปวัน ๆ ไปสู่การสร้าง “ต้นทุนชีวิต” ที่จะทำให้คนพิการพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด

สิ่งแรกคือ การค้นหาความต้องการที่มองไม่เห็น เช่น เด็ก LD เด็กสมาธิสั้น หรือเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาบางประเภทอาจไม่มีลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจน จึงต้องมีระบบคัดกรองที่รวดเร็วตั้งแต่ระยะแรก การจำแนกเด็กจึงไม่ควรหยุดอยู่ที่คำว่า “เก่ง ปานกลาง อ่อน” แต่ควรมองตามความต้องการจำเป็น เพื่อให้การช่วยเหลือเหมาะสมกับแต่ละคน โดยระบบต้องระดมแพทย์และสหวิชาชีพตั้งแต่นั้น เพื่อเตรียมเด็กก่อนเข้าสู่วัยเรียน และต้องเตรียมการเปลี่ยนผ่านไปสู่มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษาอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่รอให้เด็กไปถึงปลายทางแล้วจึงค่อยหาทางออก

“สถาบันอาชีวศึกษามีศักยภาพสูงในการเป็นสะพานเชื่อมไปสู่การทำงาน เพราะมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนรู้ แต่สถานศึกษาต้องได้รับข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน เช่น ทักษะการอ่าน การเขียน การแก้ปัญหา และความสามารถในชีวิตประจำวัน เพื่อออกแบบการฝึกอาชีพให้ตรงกับศักยภาพจริง”

ขณะเดียวกัน ปัญหาขาดแคลนครูการศึกษาพิเศษยังเป็นข้อจำกัดใหญ่ เพราะกำลังผลิตครูเฉพาะทางมีน้อย จึงไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยการรื้อครูการศึกษาพิเศษเพิ่มเพียงอย่างเดียว หลักคิดที่จำเป็นคือ “ครูทุกคน คือ ครูที่ดูแลเด็กทุกคน” ครูทุกกลุ่มสาระควรมีทักษะพื้นฐานในการสังเกต คัดกรอง และช่วยเหลือเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับที่บุคลากรทุกคนควรมีทักษะปฐมพยาบาลเบื้องต้น

“

**สถาบันอาชีวศึกษามีศักยภาพสูง
ในการเป็นสะพานเชื่อมไปสู่การมีงานทำ
เพราะมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนรู้
แต่สถานศึกษาต้องได้รับข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน
เช่น ทักษะการอ่าน การเขียน การแก้ปัญหา
และความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวัน
เพื่อออกแบบการฝึกอาชีพให้ตรงกับศักยภาพจริง**

”

จากบทเรียน 6 ปีของโครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูงสามารถสรุปหัวใจของการสร้างความยั่งยืนไว้ 3 คำ คือ “มี – งาน – ทำจริง” “มี” คือ การมีตัวตน ความมั่นใจ และการเห็นคุณค่าในตัวเอง “งาน” คือ การเชื่อมสถานศึกษากับสถานประกอบการทั้งรัฐและเอกชน เพื่อสร้างโอกาสการทำงาน “ทำจริง” คือ การนำงานวิจัยและนวัตกรรมลงจากห้องมาสู่พื้นที่จริง ทั้งหมดนี้นำไปสู่การเปลี่ยนวิธีมองความพิการจาก “ข้อจำกัด” ไปสู่การค้นหา จุดเด่น จุดขาย และการเปลี่ยนความพิเศษเป็นพลัง

งานวิจัยยังชี้ถึง 5 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง การช่วยเหลือที่รวดเร็ว การจัดการช่วงเปลี่ยนผ่าน หน่วยงานเจ้าภาพที่เป็นกลางเพื่อประสานงาน และการปลดล็อก Mindset กับกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรค

โครงการ Café Amazon for Chance บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด

WORK: ธุรกิจต้องไม่ “สงเคราะห์” แต่ต้อง “ออกแบบงาน”

โลกการทำงานเป็นบทพิสูจน์สำคัญว่า การจ้างงานคนพิการไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานของการสงเคราะห์ นายสุริ สมิตินิตย์ หัวหน้าโครงการ Café Amazon for Chance บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด นำชุดประสบการณ์จากภาคธุรกิจมาสะท้อนว่า

คำถามที่องค์กรควรถามไม่ใช่ “คนพิการทำอะไรไม่ได้” แต่คือ “เราต้องปรับอะไรเพื่อให้เขาทำงานได้” จาก Café Amazon ประมาณ 4,700 สาขา มี Café Amazon for Chance 523 สาขา หรือมากกว่าร้อยละ 10 และมีเป้าหมายขยายสาขาในสัดส่วนทุก 2 สาขาใหม่จะมี 1 สาขา for Chance โดยโครงการรองรับผู้มีความบกพร่องทางการได้ยิน บุคคลออทิสติก และผู้มีความบกพร่องทางการเรียนรู้โดยใช้มาตรฐานพื้นฐานเดียวกับพนักงานทั่วไป ทั้งเรื่องใจรักบริการ การดูแลตนเอง และสุขภาพที่พร้อมทำงาน

ประสบการณ์ทำให้เห็นว่า “ความเท่าเทียม” ไม่ได้หมายถึงการทำทุกอย่างเหมือนกัน ร้านต้องทดลองและออกแบบพื้นที่ใหม่ วิเคราะห์เวลาในการสื่อสาร ความพึงพอใจของลูกค้า และความปลอดภัย เช่น ผู้มีความบกพร่องทางการได้ยินอาจไม่ได้ยินสัญญาณเตือนจากอุปกรณ์ที่มีอุณหภูมิสูง จึงต้องปรับพื้นที่ปฏิบัติงาน มีการพัฒนาภาษามือสำหรับการสื่อสารภายในร้าน ใช้เมนูภาพ และปรับสภาพแวดล้อมสำหรับพนักงานออทิสติกเพื่อลดสิ่งกระตุ้น

บทเรียนสำคัญคือ การออกแบบที่เท่าเทียมไม่ได้แปลว่าทุกคนได้รับสิ่งเดียวกัน แต่หมายถึงทุกคนได้รับเงื่อนไขที่ทำให้สามารถทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพ คนพิการในโครงการได้รับค่าตอบแทนในระดับเดียวกับพนักงานทั่วไป และได้รับการประเมินจากภารกิจหลักของงานเช่นเดียวกัน ไม่ได้ถูกลดมาตรฐานเพียงเพราะเป็นคนพิการ

“ตลอด 7 ปีที่ผ่านมา มีพนักงานคนพิการก้าวหน้าไปถึงระดับผู้ช่วยผู้จัดการและผู้จัดการร้าน ขณะที่อัตราการลาออกต่ำกว่าร้อยละ 5 เทียบกับอัตราการลาออกในธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มทั่วไปที่อาจสูงถึงร้อยละ 30 – 50 เมื่อได้รับโอกาสที่แท้จริง คนพิการไม่ได้เพียงมีรายได้ แต่สามารถพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือครอบครัว และสร้างความภาคภูมิใจในชีวิต”

นอกจากนี้ ภาคธุรกิจยังสามารถขยายบทบาทไปสู่การสร้างผู้ประกอบการ โดยเชื่อมการเงิน พื้นที่ทางธุรกิจ การคัดกรอง และหลักสูตรฝึกอาชีพเข้าด้วยกัน รวมถึงการทดลองใช้ Robotics และระบบอัตโนมัติ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหวสามารถทำงานในร้านกาแฟได้ นี่จึงเป็นอีกบทเรียนสำคัญว่า Inclusive Employment ไม่ใช่ภาระของธุรกิจ แต่คือการออกแบบระบบงานใหม่ให้เห็นศักยภาพของคนพิการมากขึ้น

กิจกรรมส่งเสริมศักยภาพด้านอาชีพ ชมรมเพื่อนคนพิการจังหวัดเลย

BELOW: มีงานทำยังไม่พอ หากสังคมยังไม่เปิดพื้นที่ให้ “เป็นเจ้าของชีวิต”

นางมะโนลา พึ่งอำนวย ประธานชมรมเพื่อคนพิการ จังหวัดเลย ย้ำประโยคสำคัญว่า “คนพิการไม่ต้องการความสงสาร” สิ่งที่คนพิการต้องการคือโอกาสที่เสมอภาค และสิทธิในการเลือกชีวิตของตนเอง ปัญหาหนึ่งที่พบในระดับพื้นที่คือ การออกแบบโครงการมักเริ่มจากกรอบงบประมาณหรือกิจกรรมที่หน่วยงานมีอยู่แล้ว แทนที่จะเริ่มจากคำถามว่า “คนพิการอยากทำอะไร” หากคนพิการอยากทำขนมก็ต้องเริ่มจากการฝึกทำขนม แล้วจึงวิเคราะห์ต่อไปว่าจะขายออนไลน์ เปิดหน้าร้านหรือทำธุรกิจรูปแบบใด ต้องการอุปกรณ์หรือคำปรึกษาเพิ่มเติมหรือไม่

ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมอาชีพจึงต้องเปลี่ยนจาก “คิดแทน” เป็น “ร่วมออกแบบ” เพราะไม่มีหน่วยงานใดมีความเชี่ยวชาญครอบคลุมความพิการทุกประเภท ระบบจึงต้องดึงจุดแข็งของทุกฝ่ายในชุมชนมาประกอบกัน ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล รพ.สต. หน่วยงานฟื้นฟูทางการแพทย์ หน่วยงาน ด้านสิทธิ การศึกษา และการจ้างงาน ขณะเดียวกัน “การมีงานทำ” ก็ยังไม่เพียงพอ หากสังคมไม่ปรับสภาพแวดล้อมให้เข้าถึงได้จริง กรณีคนพิการทางการเห็น ที่มีถูกจำกัดอยู่กับภาพจำว่า “ต้องขายสลากกินแบ่งรัฐบาล” สะท้อนว่า ข้อจำกัดบางครั้งไม่ได้อยู่ที่ตัวบุคคล แต่อยู่ที่สภาพแวดล้อม หากออกแบบพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทคนพิการ เช่น แปลงเกษตรที่มีแนวทางเดินหรือสัญลักษณ์นำทางคนพิการทางการเห็นก็สามารถทำเกษตรและพึ่งพาตนเองได้

“

**คนพิการไม่ต้องการความสงสาร
สิ่งที่คนพิการต้องการคือ โอกาสที่เสมอภาค
และสิทธิในการเลือกชีวิตของตนเอง**

”

ดังนั้น แนวคิด Reasonable Accommodation หรือ การจัดสภาพแวดล้อม หรือปรับเปลี่ยนที่สมเหตุสมผล จึงมีความสำคัญ การปรับพื้นที่ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมหาศาลเสมอไป แต่ต้องเริ่มจากการเข้าใจว่า คนใช้พื้นที่จริงอย่างไร เรื่องของ “น้องโอ” เป็นภาพที่ชัดเจนของการค้นหาศักยภาพแล้วจับคู่กับโอกาส น้องโอเป็นคนพิการซ้อนมีความบกพร่องทางสติปัญญาและการได้ยิน และอาศัยอยู่ตามลำพัง กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อค้นหาตัวตน พบว่าเขาชอบพูดคุยม มีมนุษยสัมพันธ์ดี และใช้เครื่องช่วยฟังได้ จึงถูกจับคู่เข้าทำงานที่ รพ.สต. ทำหน้าที่ค้นหาหาแม่ผู้ป่วย จัดส่งยาติดตามผู้ป่วยที่ผิวนัด และนำทางทีมแพทย์ลงพื้นที่ งานเหล่านี้ไม่ได้ต้องใช้

ทักษะทางวิชาการระดับสูง แต่ต้องการคนที่รู้จักชุมชนและสื่อสารกับผู้คนได้ดี ตลอด 7 ปี น้องโอสามารถพึ่งพาตนเอง ซื้อที่ดิน สร้างบ้าน และซื้อจักรยานยนต์ด้วยเงินสด จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและถูกเรียกว่า “หมอโอ”

เรื่องนี้ไม่ได้พิสูจน์เพียงว่าคนพิการ “ทำงานได้” แต่พิสูจน์ว่าเมื่อสังคมเปิดพื้นที่ให้คนพิการได้ใช้จุดแข็งของตนเอง เขาจะสามารถกลายเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าและได้รับการยอมรับจากชุมชน

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมปฐมนิเทศนักศึกษาทุน รุ่นที่ 5 โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ วันที่ 6 - 8 มีนาคม 2569 ณ โรงแรม ภู-ชฎา รีสอร์ท บาย เดอะ ซี

INTEGRATE: จากคนละบทบาท สู่รถไฟฟสบวนเดียวกัน

แม้ทุกฝ่ายจะทำงานได้ดี แต่หากไม่มีใครทำหน้าที่เชื่อมต่อกัน ระบบก็ยังมีโอกาสทำให้คนตกหล่น นางสาวอัมรินทร์ดา วงศ์ประสงศ์ ผู้อำนวยการสำนักพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ กสศ. เปรียบการทำงานของแต่ละหน่วยงานว่าเหมือน “รถไฟฟสบวน” หากแต่ละหน่วยงานอยู่ในโบกี้ของตนเอง ต่างคนต่างทำหน้าที่ รถไฟอาจยังเคลื่อนที่ไปข้างหน้าได้ แต่หากไม่มีการสื่อสารและส่งต่อ ผู้โดยสารก็อาจตกหล่นระหว่างโบกี้

บทบาทสำคัญของ กสศ. จึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ทำทุกเรื่อง แต่คือการทำหน้าที่เป็น “กลไกสร้างและเชื่อมรอยต่อ” ทำให้แต่ละฝ่ายเห็นบทบาทของกันและกัน และนำชิ้นส่วนที่กระจัดกระจายมาประกอบเป็นระบบเดียว

โดยจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงคือ Mindset สังคมต้องยอมรับว่าความหลากหลายเป็นเรื่องปกติ และความพิการไม่ใช่เรื่องของ “คนบางกลุ่ม” เพราะทุกคนมีโอกาสกลายเป็นคนพิการได้จากความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ ดังนั้น หลักประกันโอกาสทางการศึกษาควรถูกมองควบคู่กับหลักประกันสุขภาพ และการพัฒนาคนพิการควรเปลี่ยนจากการสงเคราะห์ไปสู่การดึงศักยภาพของมนุษย์ทุกคนออกมาใช้

อีกโจทย์สำคัญ คือ “ฐานข้อมูล” ปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ มีข้อมูลของตนเองจำนวนมาก ทั้งข้อมูลของ สพฐ. พก. และ กสศ. แต่คำถามสำคัญคือ ข้อมูลเหล่านั้นเดินทางไปถึงโรงเรียน จังหวัด อบต. และชุมชนหรือไม่

“

**บทบาทสำคัญของ กสศ.
คือ การทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างและเชื่อมรอยต่อ
ทำให้แต่ละฝ่ายเห็นบทบาทของกันและกัน
และเชื่อมต่อชิ้นส่วนที่กระจัดกระจาย
ประกอบให้เป็นระบบเดียว**

”

ข้อมูลที่ดีไม่ควรหยุดอยู่ในฐานข้อมูล แต่ต้องนำไปสู่การ “เห็นคน” เมื่อข้อมูลลงถึงพื้นที่และเกิดการค้นหาเชิงรุก เราจะเห็นว่าเด็กหรือคนพิการคนนั้นคือใคร อยู่ที่ไหน มีศักยภาพอะไร ต้องการความช่วยเหลือแบบใด และควรถูกส่งต่อไปที่ไหน บางคนต้องเข้าสู่การเรียนรู้แบบยืดหยุ่น บางคนต้องได้รับการฟื้นฟูด้านสุขภาพก่อน บางคนพร้อมเข้าสู่การฝึกอาชีพ และบางคนต้องการเพียงโอกาสในการทำงานที่เหมาะสมกับตัวเอง ดังนั้น **ฐานข้อมูลที่ดีไม่ใช่ฐานข้อมูลที่มีตัวเลขมากที่สุด แต่คือฐานข้อมูลที่ช่วยให้ระบบตัดสินใจเพื่อคนได้แม่นยำขึ้น**

สิ่งที่ต้องเชื่อม ไม่ใช่แค่ “โครงการ” แต่คือ “รอยต่อของชีวิต”

บทเรียนทั้งหมดชี้ตรงกันว่า การลงทุนต้องเริ่มตั้งแต่ระยะแรกของชีวิต เพราะการค้นหาและช่วยเหลือเร็วจะช่วยลดความซับซ้อนของปัญหาในอนาคต และเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้และการมีงานทำ จึงจำเป็นต้องเชื่อมการทำงานระหว่างท้องถิ่น สภ. กระทรวงสาธารณสุข และโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กและระดับประถมศึกษา ครอบครัวเองก็ต้องเป็นส่วนหนึ่งของระบบ ไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ เพราะกรณีศูนย์การเรียนรู้ปัญญาพารมสุขสะท้อนว่า ผู้ปกครองสามารถรวมตัวกันพัฒนาความรู้ และปลดล็อกกระบวนการเรียนรู้จนกลายเป็นผู้จัดการเรียนรู้ได้เช่นกัน

การศึกษาทางเลือกจึงไม่ควรถูกมองเป็นสิ่งที่มาแทนรัฐ แต่เป็นกลไกที่ช่วยเติมเต็มความสามารถของรัฐและท้องถิ่นในการตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียน เมื่อเด็กเข้าสู่วัยเตรียมทำงาน อาชีวศึกษา และมหาวิทยาลัยต้องเป็นประตูต่อไป และเมื่อเข้าสู่โลกการทำงาน ภาคเอกชนต้องมีทางเลือกในการจ้างงานที่หลากหลาย **นี่คือเส้นทางที่ต้องเชื่อมต่อกันตั้งแต่ FIND ไปจนถึง INTEGRATE**

อย่างไรก็ตาม จากการสังเคราะห์บทเรียนของผู้ร่วมเสวนาสามารถมองระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อคนพิการออกเป็น 3 ระบบใหญ่ ที่ต้องทำงานร่วมกัน ดังนี้

หนึ่ง ระบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษาไม่ควรมีเพียงเส้นทางเดียว และไม่ควรมียอดต่อที่ทำให้คนพิการต้องเริ่มต้นใหม่ทุกครั้งที่เปลี่ยนโรงเรียน เปลี่ยนวัย หรือเปลี่ยนสถานะชีวิต ระบบต้องเปิดพื้นที่ให้โรงเรียน ครอบครัว ภาคประชาสังคม ชุมชน และภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

สอง ระบบการมีงานทำและการใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี เป้าหมายไม่ใช่เพียงให้คนพิการมีงาน แต่ต้องทำให้เขามีรายได้ มีความมั่นใจ มีความภาคภูมิใจ สามารถเดินทาง ใช้พื้นที่สาธารณะ มีเพื่อน มีความสัมพันธ์กับชุมชน และเป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างเต็มภาคภูมิ

สาม ระบบกลไกสนับสนุนเชิงโครงสร้าง กฎหมาย ระเบียบนโยบาย ระบบข้อมูล งบประมาณ และกลไกการเงินการคลังต้องเอื้อให้สองระบบแรกทำงานได้จริง เพราะต่อให้มีครูที่ตั้งใจ มีครอบครัวที่เข้มแข็ง หรือมีธุรกิจที่พร้อมรับคนพิการ หากกฎระเบียบ ข้อมูล หรือระบบงบประมาณไม่สนับสนุน การส่งต่อก็ยังขาดตอน

“
หากทุกฝ่ายสามารถมองเห็นเส้นทางชีวิตเดียวกัน
และร่วมกันสร้างการส่งไม้ต่อ
คนพิการจะไม่ต้องเดินเพียงลำพังอีกต่อไป
”

เมื่อทั้งสามระบบเชื่อมกัน จึงจะเกิดสิ่งที่สำคัญที่สุด นั่นคือ “หลักประกันโอกาส” ในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพของคนพิการ

ทั้งนี้ เมื่อสังเคราะห์บทเรียนทั้งหมด ปัญหาที่สำคัญที่สุดของระบบอาจไม่ใช่การไม่มีโครงการ ไม่ใช่การไม่มีงบประมาณ และไม่ใช่การไม่มีหน่วยงานที่ทำงานกับคนพิการ แต่คือ “รอยต่อ” ระหว่างสุขภาพกับการศึกษา รอยต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียน รอยต่อระหว่างการศึกษากับพื้นฐานกับอาชีวศึกษา รอยต่อระหว่างการเรียนกับการทำงาน และรอยต่อระหว่างการมีงานทำกับการใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี หากรอยต่อเหล่านี้ยังไม่เชื่อมกัน คนพิการหนึ่งคนอาจต้องเริ่มต้นใหม่ทุกครั้งที่เดินออกจากประตูของหน่วยงานหนึ่ง ต้องเล่าเรื่องเดิมซ้ำ ต้องพิสูจน์ตัวเองซ้ำ และต้องค้นหาโอกาสใหม่ด้วยตัวเองครั้งแล้วครั้งเล่า

แต่หากทุกฝ่ายสามารถมองเห็น “เส้นทางชีวิตเดียวกัน” และร่วมกันสร้างการส่งไม้ต่อ คนพิการจะไม่ต้องเดินเพียงลำพังอีกต่อไป และนี่คือความหมายที่แท้จริงของ “ALL MEANS ALL” เพราะท้ายที่สุดแล้วระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ดีไม่ใช่ระบบที่ทำให้คนพิการเพียง “อยู่รอด” แต่คือระบบที่ทำให้เขามีสิทธิออกแบบชีวิตของตัวเอง

ออกแบบนิเวศการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เพื่อให้คนพิการมี “เส้นทางชีวิตที่ไปต่อได้”

คำว่า “Education for ALL” อาจฟังดูเป็นเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ แต่เมื่อมองผ่านชีวิตของคนพิการ คำว่า “ทุกคน” มีความหมายมากกว่าการมีโรงเรียนให้เรียน หรือมีงานให้ทำ เพราะโจทย์ที่สำคัญคือ จะออกแบบระบบอย่างไรให้คนพิการมีเส้นทางในการศึกษาและการเรียนรู้ได้ตั้งแต่วัยเด็ก ไปสู่วัยทำงาน มีรายได้ พึ่งพาตนเองและใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี

เวทีจัดการความรู้ “ALL MEANS ALL” Learning Ecosystem: นิเวศการเรียนรู้เพื่อทุกคน จึงตั้งต้นจากคำถามว่า หากประเทศไทยต้องการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับคนพิการทุกช่วงวัย ตั้งแต่เด็กอายุ 1 – 14 ปี เยาวชนอายุ 15 – 24 ปี ไปจนถึงวัยแรงงานอายุ 25 ปีขึ้นไป ภายในปี 2575 ระบบที่ต้องสร้างเพื่อเอื้อให้คนพิการใช้ชีวิตได้ควรเป็นอย่างไร ใครต้องเข้ามารับผิดชอบ มีกฎ กติกา หรือข้อจำกัดใดที่จำเป็นต้องปลดล็อก

เวทีสานพลัง “ALL MEANS ALL” Learning Ecosystem: นิเวศการเรียนรู้เพื่อทุกคน ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ วันที่ 21 สิงหาคม 2569

วัย 1 – 14 ปี: ค้นพบเร็ว เรียนรู้ตามศักยภาพ และมีเส้นทางไปต่อ

จุดเริ่มต้นสำคัญสำหรับการศึกษารับรู้ของคนพิการคือ “ค้นพบเร็ว ช่วยเหลือเร็ว” เพราะเด็กแต่ละคนมีพัฒนาการ ความสามารถ และความต้องการแตกต่างกัน การคัดกรองจึงต้องเชื่อมต่อไปสู่การวินิจฉัย การรักษา การฟื้นฟู และการออกแบบการเรียนรู้โดยมีครอบครัว ครู บุคลากรทางการแพทย์ และผู้เชี่ยวชาญทำงานร่วมกัน โดยไม่ปล่อยให้ครอบครัวต้องเดินหาความช่วยเหลือตามลำพัง

รวมถึงเปลี่ยนมุมมองที่ว่าเด็กต้องเรียนตามช่วง “อายุ” ไปสู่การมองที่ “ศักยภาพ” เพราะเด็กพิการแต่ละคนอาจมีอายุทางกาย ระดับพัฒนาการ ความสามารถทางสติปัญญา และความพร้อมในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน ดังนั้น ระบบการศึกษาต้องมีความยืดหยุ่น หลายทางเลือก ทั้งโรงเรียนทั่วไป ศูนย์การศึกษาพิเศษ ห้องเรียนคู่ขนานโฮมสคูล และศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 โดยเป้าหมายสำคัญคือ ไม่ใช่ให้เด็กทุกคนเรียนเหมือนกัน แต่ทำให้เด็กได้เรียนในรูปแบบที่เหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของตนเอง และมีวุฒิหรือหลักฐานการเรียนรู้เป็น “ใบเบิกทาง” สำหรับการศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพในอนาคต

“

เป้าหมายสำคัญคือ ไม่ใช่ให้เด็กทุกคนเรียนเหมือนกัน แต่ทำให้เด็กได้เรียนในรูปแบบที่เหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของตนเอง

มีวุฒิหรือหลักฐานการเรียนรู้เป็นใบเบิกทาง สำหรับการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพในอนาคต

”

ส่วนการเรียนรวมเองก็ไม่ได้หมายถึงการนำเด็กพิการเข้าไปอยู่ในโรงเรียนทั่วไป แต่ต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งเด็ก ครู โรงเรียน เพื่อน และสภาพแวดล้อมให้พร้อม โดยโรงเรียนต้องจัดเตรียมบุคลากรที่เข้าใจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องมือสนับสนุนที่เหมาะสม รวมทั้งสร้างวัฒนธรรมที่ลดการตีตราและการกลั่นแกล้ง เพราะโรงเรียนนอกจากเป็นสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่เด็กทุกคนได้เรียนรู้เรื่อง “การอยู่ร่วมกัน”

ดังนั้น การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้จึงควรดูมากกว่าผลการเรียนในห้องเรียน แต่ต้องมองถึงการสื่อสาร การช่วยเหลือตนเอง ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพประกอบกัน เพราะความสำเร็จของเด็กพิการไม่ได้อยู่ที่การเรียนเนื้อหาเหมือนกับเด็กทั่วไป แต่อาจอยู่ที่การสื่อสารได้ ดูแลตนเองได้ ทำกิจวัตรประจำวันได้ อยู่ร่วมกับผู้อื่น และสามารถต่อยอดไปสู่อาชีพได้ ซึ่งทั้งหมดจะเกิดขึ้นได้ต้องมีระบบนิเวศที่ประกอบด้วย **ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน ชุมชน** โดยครอบครัวต้องได้รับความรู้และการสนับสนุน เพื่อร่วมออกแบบเส้นทางของเด็ก ขณะที่ชุมชนควรเปิดพื้นที่ให้เด็กได้ทดลอง ฝึกงาน ผลิตสินค้า หรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นจริง ๆ เพราะการพัฒนาเด็กหนึ่งคนไม่ใช่หน้าที่ของครอบครัวหรือโรงเรียนเท่านั้น

ปัญหาสำคัญของเด็กพิการอาจเกี่ยวข้องกับโรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ โรงพยาบาล พม. ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานด้านอาชีพพร้อมกัน ซึ่งแต่ละหน่วยงานยังทำงานตามภารกิจของตนเอง ทำให้เด็กและครอบครัวต้องเป็นผู้เชื่อมระบบด้วยตัวเอง ดังนั้น การทำให้เส้นทางการเรียนรู้ของเด็กพิการเกิดขึ้นได้จริง จำเป็นต้องมี “พื้นที่กลาง” ที่เชื่อมต่อข้อมูล แผนช่วยเหลือ และเส้นทางการพัฒนาของเด็ก

ขณะเดียวกัน กฎระเบียบเรื่องอายุ การส่งต่อ การรับรองผลการเรียน การออกวุฒิ หรือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ต้องได้รับการทบทวน เพราะบางครั้งกฎที่มีอยู่กำลังกลายเป็น “ตัวบล็อก” การศึกษาและเรียนรู้ของเด็กพิการ โดยวุฒิการศึกษาต้องเป็นใบเบิกทาง ไม่ใช่กำแพงปิดกั้นการเรียนรู้ของพวกเขา เด็กที่เรียนผ่านรูปแบบทางเลือกต้องสามารถเทียบโอนและรับรองสิ่งที่เรียนรู้ได้โดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ทุกครั้ง ดังนั้น เราอาจไม่จำเป็นต้องทำให้เด็กทุกคนเดินบนถนนเส้นเดียวกัน แต่ต้องทำให้ทุกเส้นทางสามารถเชื่อมต่อกันได้

วัย 15 – 24 ปี: สร้าง “สะพาน” จากการเรียนรู้สู่การทำงาน

อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กและเยาวชนพิจารณาเข้าสู่วัย 15 – 24 ปี ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อจากการเรียนรู้ในวัยเด็กไปสู่การศึกษาต่อ การฝึกอาชีพ การทำงาน และการใช้ชีวิตในสังคม เป้าหมายจึงไม่ควรหยุดอยู่ที่ “เรียนจบ” หรือ “มีงานทำ” แต่ต้องพัฒนาไปสู่การมีทักษะชีวิต มีรายได้ พึ่งพาตนเอง และได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม การเตรียมความพร้อมจึงต้องครอบคลุมทั้ง Hard Skills และ Soft Skills ตั้งแต่ทักษะดิจิทัล การสื่อสาร การบริหารจัดการ การจัดการเงิน การวางแผน การแก้ปัญหา การปรับตัว ความรับผิดชอบ การควบคุมอารมณ์ เพราะสถานประกอบการไม่ได้ต้องการเพียงคนที่มีความรู้วิชาชีพ แต่ต้องการ “คนที่พร้อมทำงานและพร้อมเรียนรู้”

“

เป้าหมายจึงไม่ควรหยุดอยู่ที่เรียนจบ หรือมีงานทำ แต่ต้องพัฒนาไปสู่การมีทักษะชีวิต มีรายได้ พึ่งพาตนเอง และได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม

”

ในช่วงวัยนี้ สถาบันอาชีวศึกษามีบทบาทสำคัญในฐานะ “สะพานเชื่อม” ระหว่างการศึกษาและตลาดแรงงาน ตัวอย่างจากวิทยาลัยสารพัดช่างสุรินทร์ สะท้อนการทำงานกับผู้เรียนที่มีความหลากหลาย รวมถึงกลุ่ม LD ที่ส่งต่อมาจากโรงเรียนขยายโอกาส โดยพัฒนาครูให้สามารถคัดกรองเบื้องต้น ประสานแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ และเชื่อมต่อกับ พมจ. และ พก. เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการที่เหมาะสม

ตัวอย่างเช่น **ทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง** สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษจาก กสศ. ที่มีการเชื่อมโยงกับระบบสุขภาพจิต ให้ครอบคลุมทั้งการศึกษา อาชีพ และคุณภาพชีวิต เพื่อสร้างโอกาสให้เยาวชนได้ทดลองทำงานจริงตั้งแต่ก่อนเรียนจบ ทั้งการค้นหาความถนัด การฝึกทักษะ การฝึกงาน และการเรียนรู้สภาพแวดล้อมจริงของการทำงาน ซึ่งสถานประกอบการควรเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทาง ไม่ใช่อรับคนพิการเมื่อจบการศึกษาแล้ว โดยมีการทำงานส่งต่อกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่สถานศึกษา ครอบครัวยุทธศาสตร์ และสถานประกอบการ พร้อมมีกลไกอย่าง Job Coach หรือ Buddy ช่วยให้คนพิการปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ที่สำคัญ คนพิการไม่ควรถูกปล่อยไว้ “หางานเอง” ระบบควรช่วยตั้งแต่การค้นหา จับคู่ เตรียมความพร้อม และส่งต่อเข้าสู่การทำงาน โดยมีกลไกกลางทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างผู้เรียนกับนายจ้าง

ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องเปลี่ยนอีกหนึ่งเรื่องคือ “ข้อมูล” โดยฐานข้อมูลต้องไม่บอกแค่ใครเป็นคนพิการ แต่ต้องสะท้อนว่าคนพิการแต่ละคน “ทำอะไรได้” และ “ต้องได้รับการสนับสนุนอะไรเพื่อให้เขาไปต่อได้” ตั้งแต่ประวัติการศึกษา ความถนัด ทักษะ ไปจนถึงความต้องการในการทำงาน ดังนั้น ฐานข้อมูลนี้ต้องเป็น “ฐานข้อมูลศักยภาพและเส้นทางชีวิต” เพราะช่วงวัย 15 – 24 ปีเปรียบเสมือนสะพาน หากสะพานแข็งแรง ศักยภาพที่พัฒนามาตั้งแต่วัยเด็กจะต่อยอดไปสู่การทำงานและสร้างรายได้ในอนาคต แต่หากรอยต่อระหว่างโรงเรียน อาชีวศึกษา การฝึกงาน และตลาดแรงงานขาดตอน เยาวชนอาจกลายเป็นคนที่ “เรียนมาแล้ว แต่ไม่มีทางไปต่อ”

วัย 25 ปีขึ้นไป: จาก “มีงานทำ” สู่ “มีชีวิตที่มั่นคง”

เมื่อเข้าสู่วัย 25 ปีขึ้นไป เป้าหมายการพัฒนาคนพิการต้องขยับจากการสร้างงานไปสู่การสร้างชีวิตที่มั่นคงและพึ่งพาตนเองได้ ทั้งรายได้ อาชีพ ที่อยู่อาศัย สุขภาพ สวัสดิการ การเดินทาง การดูแล และการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมอาชีพจึงต้องมองถึงความต่อเนื่อง ไม่ใช่การสร้างรายได้ระยะสั้น ข้อเสนอจากชมรมผู้ประกอบการบุคคลออทิสติก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนว่า ควรมีโครงการส่งเสริมอาชีพอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการทำงานร่วมกับบุคลากรได้ เพราะครอบครัวจำนวนหนึ่งต้องออกจากงานเพื่อดูแลคนพิการตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้สูญเสียรายได้ในระยะยาว

ส่วนมาตรา 33 และมาตรา 35 ก็ควรได้รับการหนุนเสริมจากภาคส่วนต่าง ๆ ให้กลายเป็นโอกาสสำหรับคนพิการอย่างแท้จริง เช่น มาตรา 33 ต้องสนับสนุนให้สถานประกอบการรับคนพิการเข้าทำงาน พร้อมมีระบบ Job Coach ช่วยหนุนเสริมขณะที่มาตรา 35 ซึ่งเหมาะสำหรับคนพิการหรือผู้ดูแลที่ไม่สะดวกเดินทางไปทำงาน ให้สามารถนำงานกลับมาทำที่บ้านหรือในชุมชนได้

“

การเรียนรู้ต้องไม่สิ้นสุดเมื่อเข้าสู่วัยแรงงาน คนพิการยังต้องพัฒนาก่อนวัยใหม่ โดยเฉพาะ Digital Skills และเทคโนโลยี รวมถึงการต่อยอด AI เพื่อเพิ่มโอกาสทางอาชีพ ให้สอดคล้องกับโลกการทำงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

”

นอกจากนี้ ยังต้องมีการกระจายโอกาสการจ้างงานจากบริษัท ลงสู่ชุมชน เพื่อให้อัตราการจ้างงานเข้าถึงชมรมผู้ปกครองและเครือข่ายในพื้นที่โดยตรง แทนที่จะให้ครอบครัวต้องเป็นฝ่ายออกไปติดต่อภาคเอกชนเอง ชุมชนจึงควรเป็น “ฐานการดำรงชีวิต” ของคนพิการ ตั้งแต่ที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวก การประกอบอาชีพ ไปจนถึงพื้นที่การเรียนรู้ระดับตำบล และศูนย์ให้คำปรึกษาเฉพาะทางที่เข้าใจข้อจำกัด ของคนพิการแต่ละประเภทอย่างแท้จริง โดยเชื่อมโยงครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา หน่วยงานด้านสังคม สุขภาพ และการจ้างงานเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม โจทย์ใหญ่ของครอบครัวคนพิการคือ วันที่พ่อแม่ไม่สามารถดูแลคนพิการได้ จึงมีข้อเสนอเรื่อง “บ้านพิทักษ์” หรือบ้านกึ่งวิถี ในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ที่ไม่ใช่สถานที่สงเคราะห์ แต่ต้องเป็นพื้นที่ที่มีการฝึกทักษะอาชีพ การจ้างงาน และผู้ดูแลเฉพาะทาง เพื่รองรับชีวิตในระยะยาว รวมถึงเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับคนพิการที่ขาดผู้ดูแล

ขณะเดียวกัน ระบบ Personal Assistant (PA) และผู้ดูแล ต้องตอบโจทย์ “การใช้ชีวิตจริง” มากขึ้น โดยเฉพาะคนพิการที่มีข้อจำกัด ซึ่งไม่ปรากฏชัดทางกายภาพ การประเมินจึงควรสะท้อนข้อจำกัด ในการดำรงชีวิตจริง และพัฒนาผู้ช่วยให้มีทักษะเฉพาะด้านที่เหมาะสมกับ คนพิการแต่ละประเภท

ที่สำคัญ การเรียนรู้ต้องไม่สิ้นสุดเมื่อเข้าสู่วัยแรงงาน คนพิการ ยังต้องพัฒนาทักษะใหม่ ๆ โดยเฉพาะ Digital Skills และเทคโนโลยี รวมถึง การต่อยอด AI เพื่อเพิ่มโอกาสทางอาชีพให้สอดคล้องกับโลกการทำงาน ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

จาก Function-based สู่ Area-based เปลี่ยนวิธีทำงานเพื่อคนทุกคน

เมื่อมองทั้งสามช่วงวัยร่วมกัน ปัญหาที่เห็นชัดเจนคือ หน่วยงานจำนวนมากยังทำงานแบบแยกส่วน แต่ละหน่วยงานมีข้อมูล งบประมาณ และตัวชี้วัดของตนเอง ขณะที่ชีวิตของคนพิการไม่ได้แยกเป็นกระทรวง หรือภารกิจ จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนจากการทำงานแบบ Function-based หรือ Silo ไปสู่ Area-based ให้ “พื้นที่เป็นฐาน” ในการออกแบบระบบ นำข้อมูล งบประมาณ บุคลากร และบริการจากหลายหน่วยงานมารวมกัน

ตอบโจทย์คนพิการในพื้นที่จริงโดยกลไกสำคัญคือ การพัฒนาคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด รวมถึงข้อเสนอเรื่อง “คณะกรรมการอิสระ” ที่มีตัวแทนคนพิการ ผู้ปกครอง และคนในพื้นที่ เข้ามาร่วมประเมิน ให้คำปรึกษา การเชื่อมโยงเครือข่าย และงบประมาณ ต้องยึดหยุ่นตามชีวิตจริง โดยมีข้อเสนอให้ท้องถิ่นมีงบประมาณ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบางและคนพิการ อย่างน้อย ร้อยละ 10 ของงบประมาณในระดับตำบล

ขณะเดียวกัน “การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ” ต้องหมายถึง การใช้ชีวิตได้จริง ไม่ใช่แค่มีทางลาดหรือสิ่งอำนวยความสะดวก แต่รวมถึง การใช้ชีวิตประจำวัน การเดินทาง การรักษาพยาบาล การเรียน และการทำงาน ทั้งระบบขนส่งสาธารณะ การบริการสุขภาพแบบ Fast Track ห้องรับรอง หรือห้องเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการปรับสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา และสถานประกอบการ

ทั้งหมดนี้ต้องออกแบบ “ร่วมกับคนพิการ” ไม่ใช่ “ออกแบบเพื่อคนพิการ” เพราะประสบการณ์จริงของคนพิการ ผู้ปกครอง และ เครือข่ายครอบครัว คือ ข้อมูลสำคัญที่สุดในการทำให้ระบบตอบโจทย์ชีวิต ของคนพิการได้จริง ๆ

เมื่อมองคนพิการทั้งสามช่วงวัยร่วมกัน จะเห็นว่าเด็ก เยาวชน และ วัยแรงงานไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แต่คือ “เส้นทางชีวิตเดียวกัน” ที่ทำให้เส้นทางนี้เกิดขึ้นได้จริงคือ การเชื่อมครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ระบบสุขภาพ หน่วยงานด้านสังคม ท้องถิ่น สถานประกอบการ ภาคประชาสังคม และหน่วยงานระดับประเทศ เข้าด้วยกัน โดยมีฐานข้อมูล และกลไกประสานงาน เป็นโครงสร้างพื้นฐาน และที่สำคัญคือ “เจ้าภาพ” ที่จะทำหน้าที่เป็น “ช่างเชื่อม” ในการเปิดพื้นที่ให้ทุกระบบสามารถ เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันได้อย่างลงตัว เพราะท้ายที่สุดแล้ว เป้าหมาย ของ “ALL MEANS ALL” ไม่ใช่การทำให้คนพิการ “ได้เรียน” หรือ “มีงานทำ” แต่คือการทำให้แต่ละคนสามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง มีโอกาสเลือกเส้นทางชีวิต มีอาชีพ และรายได้พึ่งพาตนเอง เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี

การประชุม “ALL MEANS ALL” Learning Ecosystem: นิเวศการเรียนรู้เพื่อทุกคน

วันศุกร์ที่ 21 สิงหาคม 2569 เวลา 08.30 – 16.30 น. ณ ห้องประชุม Magic 3 ชั้น 2 โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ